

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему

«Степан Пушик як громадський діяч, науковець, педагог і письменник»

Виконала: студентка II курсу,
групи СОІз– 2м
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (історія)

Парипа Інна Іванівна

Керівник: доктор історичних наук,
професор кафедри історії України і методики викладання історії

Пилипів Ігор Васильович

Рецензент: заступник декана з навчальної роботи
Факультету історії, політології і міжнародних відносин,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України і методики викладання історії

Сигидин Михайло Васильович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ З ДИТИНСТВА.....	6
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА ПУШИКА.....	17
РОЗДІЛ 3. СТЕПАН ПУШИК ЯК ПЕДАГОГ ТА ПИСЬМЕННИК	30
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	42
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	51

ВСТУП

Актуальність теми цієї роботи зумовлена декількома аспектами. Перш за все Степан Пушик – це неординарна особистість, його творчість викликає зацікавлення не тільки істориків, мовознавців, літераторів, фольклористів, публіцистів України тощо, а й науковців за її межами. Важливо, що автор – наш сучасник, колишній викладач нашого вузу, пам'ять про якого буде зберігатися в наших серцях та у стінах alma mater. Типово, що творчість поета є цікавою та неординарною не лише в Україні, а й за її межами. Степан Пушик описує правдиву історію, яка перебігає за своїми законами.

Ще одним аспектом актуальності є те, що в наші дні відроджується інтерес до письменників регіонів. Не є винятком і письменники Івано-Франківщини, в якій працювали і працюють світлі творчі та яскраві індивідуальності, в їх числі – Степан Пушик, чия лірика та проза розкриває читачеві нові аспекти історії України.

Актуальність магістерської роботи вирізняється об'єктивною необхідністю звернення до особистості і творчості Степана Пушика, бо дослідження його наукового та творчого доробку дозволить сформулювати більш об'єктивне уявлення про історичні процеси, які відбуваються на Івано-Франківщині в наші дні, про місце автора в історичній науці. Вивчення наукових й літературних творів крізь призму історії є важливою науковою задачею внаслідок того, що основна частина спадщини творилася зовсім недавно і ще не втратила своєї художньої значущості, а введення в методичний оборот результатів дослідження може надати допомогу у вирішенні морально-естетичних питань сучасності і патріотичного виховання школярів.

Метою роботи є здійснити дослідження раннього періоду діяча, громадської, наукової, педагогічної та літературної діяльності Степана Григоровича Пушика.

Для реалізації цієї зазначеної мети були сформульовані **такі завдання:**

- розкрити формування особистості поета в дитинстві, ставлення батьків до дитини;
- охарактеризувати Степана Пушика як громадського та політичного діяча;
- висвітлити наукову та педагогічну діяльність письменника;
- дослідити українську історію як тло прозових та поетичних творів Степана Пушика;
- описати практичне використання матеріалів цієї роботи в навчально-виховному процесі, який відбувається в сучасних ліцеях.

Географічні межі роботи обсягають місце, де народився відома особистість – це село Викторів Галицького району Івано-Франківської області, деякі території України та закордону.

Безпосередньо, **предметом нашого дослідження** є яскрава особистість – Степан Григорович Пушик.

Об’єктом наукової роботи є громадська, педагогічна, наукова та творча діяльність письменника.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють ХХ ст. – ХХІ ст. Нижня хронологічна межа – одруження батьків С. Пушика, верхня – смерть «титана» України.

Практична цінність роботи обумовлена тим, що матеріали та результати дослідження можуть бути використані для розробки шкільного курсу «Історія України» та вузівських курсів «Українська література», «Історія української літератури», а також у подальших дослідженнях.

Джерельна база. Творчий доробок письменника є надзвичайно великим та вагомим. Є лише декілька ювілейних статей, де є намагання окреслити митця вклад у розбудову письменства та української держави; кілька статей окреслюють кроки до вивчення світу Степана Пушика. Це публікації М. Кугутяка [23], Л. Новиченка [38], Т. Салиги [99], В. Качкана [19], В. Грещука та В. Грещук [12], А. Огар [39], С. Гринди [9], О. Логвиненко [28], І. Пелипейка

[42], О. Слоньовська [107], М. Рудковського [97], Ю. Шелеста [124] Є. Барана [3], В. Кононенко [20], І. Коваль [21], Н. Стефурак [116]. Більшість із них стосуються поетичного доробку С. Пушика, проте проза митця є не менш вагомою, яка є наснажена, глибока та наповнена душевністю автора.

Окремо потрібно відзначити Володимира Качкана, який у своїй книзі «За престолом нації: Степан Пушик в орамленні доби» [19] зібрав найактуальніші статті, розвідки, есеї, рецензії із газетно-журнальної періодики протягом багатьох років. Він уперше познайомив світ із більше 300 листами як митця, так і різних особистостей України та закордону.

Т. Салига проаналізував фольклорну діяльність діяча від середини шістдесятих років і до сьогодні. С. Пушик не тільки поповнив українську літературу, а й відкрив імена нових людей, які займалися фольклором [99, с. 124].

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, IV розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ З ДИТИНСТВА

Степан Григорович Пушик є багатогранною і надзвичайно цікавою особистістю, оскільки він є літератором, українським поетом, драматургом, прозаїком, есеїстом, перекладачем, журналістом, публіцистом, фольклористом, економістом, політиком, педагогом, кандидатом філологічних наук, професором видатних університетів, людиною, якій присвоєне звання лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Народився відомий письменник 26 січня 1944 р. у мальовничому селі Викторів (Вікторів), Галицького району, Івано-Франківської області. «Мати мені розказувала, що село було колись там, де ліс, лази, показувала високі могили, що двома ланцюгами тягнуться селом і горою вздовж Княжого (верхового) гостинця з Крилоса, де городище галицьке. А ще любила розповідати про Осмомисла й короля Данила, показувала замок, вали, фундаменти храмів, кринички, грибні місця, Лису гору, партизанські криївки, окопи й шанці січових стрільців... Я тільки тепер розумію, якими сильними були мої родичі» [26].

Будинок сім'ї Пушиків був оточений двома садами – вищим і нижчим, стояв поміж річкою та потічком, який протікав із лісу, недалеко було джерело. Біля будівлі росли різні види дерев: вільхи, дуби, черешні, черемхи, чагарі. Була вона дерев'яна з солом'яною стріхою.

Народився в нелегкий час, коли Степанові Григоровичу виповнилося ледь півроку, на рідне село наступала радянська влада, яка вогнем з мінометів розчищала дорогу піхоті, а біля рідної домівки була розміщена штабна німецька машина. Сімейство письменника, налякане перебігом подій, тікало геть. Батько – Григорій Федорович взяв на руки свого сина, а на плечі – клунок з необхідними речами, і подався геть. Під час втечі в одну із подушку потрапив осколок міни, але ніхто від нього не постраждав [111].

Сім'я Пушиків належала до селянин, а з 1943 р. вони стали колгоспниками. «Коли його записали до колгоспу і усуспільнили землю, частинку лісу Лази, коня, сільськогосподарський ремамент, то до смерті був їздовим і конюхом. Мати заяву до колгоспу не писала, але це зробили за неї уповноважені з району». Батько Григорій (1896-1957) був простим селянином-хліборобом, одруженим тричі (двічі повдовів), учасник Першої світової війни, боровся з італійцями в Альпах. Туди його та низку людей загнав австрійський цісар Франц Йосиф I (1830-1916). Під час війни Григорій був поранений двічі. Повернувся додому пізньої осені 1918 р. і був добровольцем до Українського війська УНР. Ще привозив зброю з Чехії та партизанів із друзями. У 1944 році був мобілізований до Радянської армії. Одним із обов'язків Григорія було привезення амуніції до фронту. Після повернення батько відомого письменника побудував за стіною комори бункер, а в будинку сусіда повстанці спорудили лазарет для людей, які зазнали поранень. Григорій палко оберігав українську літературу від загарбників, тому переховував її на стрісі [111].

Мати Марія Кирилівна була підпільницею, зв'язковою ОУН та УПА, першою депутаткою районної або сільської ради. Її повинні були забрати до Німеччини, для того щоб вберегтися, вона змушена у 1941 році втекти до Станіслава і вийти заміж за вдівця, набагато старшого за неї Григорія Пушика. «Мій батько посватав матір 1943 року. То була мамина самопожертва, щоб не повмирали з голоду її брати і сестри...» [111].

Марія активно брала участь у хорі, читала вірші Тараса Шевченка, створила разом із подругою народну пісню про повстанців УПА. Працювала на фермі, у ланці все життя. «Мама любила співати, грала в драмгуртку, декламувала вірші. Вона носила мене на руках попід ліс, понад річку, а в найприкрішу хвилину втопитися зі мною хотіла... Вона мені Шевченка, Франка, Лесю Українку показувала й за руку повела до них, і навчала як на світі жити» [111].

За маленьким письменником часто любила доглядати тітка Наталя. Коли їй було 10 років, вона залишила сонного Степана самого в місці, де звозили приготування із сіна, там виявилася змія, яка обвилася навколо дитини. Завдяки сусідці, яка прогнала змію, діяч залишився живим. Почувши про таку подію, батько виніс все сіно і вбив змію та декілька маленьких. Після цієї пригоди С. Пушик активно збирав матеріали про них.

Дитиною із захопленням виконував усю домашню роботу, любив пасти. Коли приходила зима, С. Пушик разом зі своїми друзями колядували, щедрували, віншували, ходили в Зірку, Маланку та Вертеп.

Організовував репетиції для старших та молодших учнів. Любив відвідувати сільські весілля, де звучали ліричні та історичні пісні про УГА, Січових Стрільців, УНР, УПА тощо.

Життя письменника випробовувало його на міцність, оскільки батько помер, мати захворіла епілепсією, а відповідальність за трьох сестер та брата випала на Степана. «Нас четверо малих без батька – з матір'ю. Заплакала вдова-мати аж гори здригнулися, річка Сльозава потекла від нашої хати, а я пішов уздовж неї щастя-долі шукати. Я біля колгоспної скирти на морозі січку ріжу та везу її на ферму коровам. Лізу в яму з силосом, накидаю на віз у гару, везу до стайні, гній вивожу, бикам хвосту кручу, в конторі трудодні рахую...» [99].

Він змушений був працювати на фермі, де доглядав нетелів, а ввечері вчитися в Комарівській середній школі. Саме в цей час письменник написав вірша і відправив до редакції. За нього він отримав 4 рублі 40 копійок.

Письменнику доводилося двічі навчатися в першому класі. Першого разу – у шість років, але тоді тривала війна, і через неї набір першокласників був переповнений 35 учнями. На третьому тижні навчання Степан через наймолодший вік перестає навчатися. Через рік (1951) у Пушика почалося систематичне навчання в Вікторівській семирічці. С. Пушик так характеризує

дітей школи: «Діти – бідні, напівголодні, нащадки тих, хто загинули на фронтах, і тих, хто збройно протистояли радянській владі в лісах» [108].

Ще із сім'єю письменника трапився неприємний інцидент, оскільки сусідський хлопець викрав цукрові буряки із колгоспної ділянки, а голова колгоспу із бригадиром звинувати матір Степана, бо вона якраз в той час варила бурячиння. Два роки довелося письменнику відпрацьовувати штраф, щоб Марію Кирилівну не взяли під варту [19].

Коли митець закінчив Вікторівську семирічку, вступив до Комарівської, де навчалися учні з Комарова, Сапогова, Крилоса, Сокола, Медині та Косівської середньої школи. Не вступив до Калуського будівельного училища.

У школі діти насміхалися з мрії хлопчика стати поетом, часто дразнили його Пушкіним, оскільки прізвище класика Росії було співзвучним із Степана Пушика. Сатиричні вірші публікувалися в шкільній стінгазеті, яка мала назву «Перчик» та «Колючка». Навіть піонервожата просила митця скласти своєму обранцю римовані посилання. «Мабуть через мої вірші він її й покинув» – жартував Пушик [111].

Талант віршування письменникові передався від матері, яка із великою охотою та радістю складала віршові привітання для ювілярів. Деякий час поет нікому не розповідав про свою обдарованість, проте сусідський парубок, який був старший на шість років від Степана Григоровича Пушика, Богдан Гармазій, скульптор та художник, приніс для оцінення свої набутки до письменника мати. Після цієї ситуації митець вирішив теж відкрито для світу римувати. Конкуренція між дітьми не зруйнувала їхньої дружби. Богдан часто навідував Степана, приносив підпільну літературу, показував зброю, яку знайшов у лісі, полях, на дорогах тощо. Надходження було і повстанської літератури від Марка Боєслава, друга Степанового батька.

Степан Пушик був різноробочим у колгоспі імені Т. Шевченка в селі Вікторів з липня 1958 року. Навесні 1959-го року опубліковано другий вірш, за

який заплатили 9 рублів (90 копійок). У квітні 1959 р. кореспондент і член групи районної газети Галичини «Радянське село». Творчо розвивався при редакціях газет «Нове життя» (сmt. Богородчани), «Прапор перемоги» (м. Галич), Радянська Гуцульщина» (м. Косів).

Вересень 1960 р. – березень 1964 рр. – учень, а згодом рахівник Тлумацького (Богородчанського) сільськогосподарського технікуму. Після закінчення навчального закладу вступив до Івано-Франківського педагогічного університету (на той час інститут) на загальнонауковий факультет.

Насиченим для письменника є 1962 рік, оскільки він працював нештатним кореспондентом в Івано-Франківському обласному радіо, керівник молодіжної газети під назвою «Комсомольський прапор».

У цей період життя письменника М. Хрущов розпочинає активне переслідування українських письменників та художників, які перебували у столиці СРСР. Постраждали від цього гоніння Б. Ахмадуліна, Є. Євтушенко. Поширився цей рух і в Івано-Франківську, випало це і на нашого поета. «Моє слово когось зачепило: подумали, що я старий дід...». Секретар обкому партії Чернов дізнався, що С. Пушик є молодим письменником з освітою, і критики вирішили змінити схему та почали хватити молодого митця. Включили до делегації у Київ, де читав свої поетичні надбання в клубі інтелігенції «Іскри юності», назву якого придумав сам автор [111].

У 1963-1964 роках був розкритикований на обласній та районній нарадах компартійних діячів та творчої інтелігенції за добірки «ідейно незрілих поетичних творів».

Навчальна практика була в селах Підгір'я (колишня назва села Ляхівці та Бистриця), Похівці, Діброві, Горохолині та Грабовці. «Возили дрова з Надвірної та Дзвіняча, концерти та вистави ставили в Солотвині-Краснополі, на сценах багатьох сільських клубів Богородчанського та інших районів, їздили в Яремче. Ранньою весною 1961 року перебував я в Будинку відпочинку у Брюховичах до

Львова й довкола Львова, який дихав язичницькими пам'ятками, що називалися Лисими, Чортовими й Медовими горами й печерами» [125].

«У вересні того ж року нас через Буковину, Молдову, Південь України повезли в Запорізьку область. Ми були близьенько від Кам'яної могили, про яку засоби масової інформації мовчали. Там, у степу, на кордоні з Херсонщиною, де був велетенський скіфський курган, що через два-три десятиріччя археологів великим відкриттям, ми збирали врожай кукурудзи» [19].

Протягом 1963-1964 р. трудився у селі Яворові Косівського району. До складу колгоспу цього міста входили села Снідавка та Річка, згодом доєдналися – Бабин, Город та Соколівка. Це ті місця, де Довбушів Камінь, Тарнишорське святилище і камінь Голова Довбуша (колишня назва Кашицький камінь). Степан Пушик обстежив Ведмежі ворота, Маришеві або Лесівські камені. У цей період його цікавили легенди, які згодом стали основою художніх творів митця.

«Мені часто доводилося бувати на присілках, де збереглися водоспади, печери, скали й камені, яким поклонялися наші далекі предки-язичники, а легенди й перекази зберегли пам'ять про це. Я фіксував їх не тільки в колгоспній конторі» [19].

З березня по листопад 1964 року працював економістом-плановиком у колгоспі ім. XXII з'їзду Комуністичної партії Радянського союзу, до якого входили села Дземброня, Довгопіля, Бистриця, Кохан, Стебнів, Полянки та Устеріки. На жаль, колгосп не виплачував зарплату і письменник змушений був возити вишні, черешні та яблука, щоб підзаробити. Сезонні роботи відбував у селі Гюнівці Білозерського району.

«По Білому й Чорному Черемошах доводилося їздити й ходити на бригади, полонини, пливти на драбах, проводити перепис худоби, опубліковувати лісоматеріали, корми, контролювати стрижки овець, косити й громадити сіно, складати в стоги, робити обмір сіна, заготовляти для овець гілопучки, бувати в багатьох населених пунктах, на Чорногорі, полонинах Веснарці, Радулі, Регесці,

Берчесці, Чивчинах, Луковиці, Озірному, Малій та Великій Дуконях і інших альпійських луках, дізнаючись, що тут був О. Довбуш, В. Баюрак, Я. Головацький і інші. Мене вразили Писаний Камінь на Буковці, Довбушів камінь поблизу Криворівні, Дідьча каплиця у Верхньому Ясенові, камені в Устеріках і Хороцевім, поблизу Грамітного, Пробіни й Гриняви, на буковинській стороні, печери поблизу Кривополя і Яремчі» [125].

Важливою сторінкою життя і творчості письменника є знайомство та дружба з буковинцем Іваном Миколайчуком (Николайчук), на той час студентом «Київського театрального інституту».

Актор знімався в «Тінях забутих предків», зйомки були частково у Дземброні та Смотрич, які належали до 6-ї бригади колгоспу, де працював С. Пушик. Іван часто був у гостях у молодого письменника, а Пушик приїжджав до Івана у Жаб'є (Верховина).

«Чи не найближчими друзями тоді були три легені: актор Іван Николайчук, журналіст Григорій Підлісний, юний поет Степан Пушик. Нас пам'ятають Михалкова та інші гори, села. На полонину, де знімався Миколайчук, дорогу для кіногрупи прокладав колгосп, у якому я працював наступного року і відкривав язичницькі ритуальні камені Бистреця та Дземброні (це були бригади нашого колгоспу), не розуміючи ще тоді, чому вони Довбушеві. То вже пізніші язичницькі боги Буж і Бус дали змогу зрозуміти, як міфологізуються реальні герої, завдяки дохристиянським богам. Г. Підлісний пішов до війська, а ми залишилися з Іваном у горах. Та скоро Николайчук став Тарасом Шевченком у фільмі «Сон», а я випускником технікуму, студентом Чернівецького університету, залишився в горах старшим економістом-плановиком величезного гірського колгоспу...» [125].

І. Миколайчук мав значний вплив на Степана Григоровича Пушика. У період знайомства він працював над кіносценарієм фільму під назвою «Білий птах з чорною ознакою» (інша назва – «У гнізді лелеки»). Актор ознайомив

письменника з кінематографом, провів екскурсію для Пушика та І. Сварника на кіностудію, показав кінофільм «Пропала грамота», який був заборонений, надсилав Степанові до армії кадри стрічок «Тіні забутих предків», «Сон». Згодом обмінювалися мріями зняти фільм на твір «Страж-гора», творчими планами, часто зустрічалися, розділювали переживання, сум, підтримували один одного. Це була щира та справжня дружба, яка витримала різні складні випробування, але не розпалася, а, навпаки, зміцніла.

Познайомився і тісно дружив із молодою поетесою Гуцульщини, ученицею одинадцятого класу Кутської середньої школи-інтернету. Разом вони «мандрували слідами Б. Гакета, Юрія Федьковича, І. Франка, М. Павличка, Лесі Українки, В. Гнатюка, Г. Хоткевича, П. Шекерика-Доникова, Л. Гарматія на Сокільський хребет і Вижницькі гори до Криворівні, куди манили нас Довбушеві камені й печери, Сокільська скала. На Сокільський виходив я і з Яворова, і з Великого Ріжна, виходив на Писаний та Головатий камені, на Попиван, милувався озерами й водоспадами» [125].

О. Бартош, редактор газети Косівщини «Радянська Гуцульщина» пропонував Степану Пушику співпрацю в журналістиці, проте після компартійної критики поетичних творів, постанови секретаріату обкому за видання чисельної добірки шевченківських віршів, редакція відмовила молодому митцю.

У військах Московського округу ППО служив ракетником (майором запасу, полковником Українського Козацтва) з листопаду 1964 р. по листопад 1967 р. Це був неспокійний час, оскільки війна у В'єтнамі, різні демонстрації невдоволених громадян Чехословаччини, Польщі та Угорщини. Почали з'являтися дисиденти, масово ширилися самовидави, існували заборони на видання українською мовою. С. Пушик був також членом обласного літературного об'єднання при військовій газеті під назвою «На боєвом посту».

На Косівщині та Верховині пізньої осені 1964 року були 44 рекрути, які мали служити в Московському окрузі ППО. Понад 30 парубків із Гуцульщини потрапили на ракетну базу, де перебував С. Пушик. Кожен із них поділився враженнями про гори, які так по-особливому чарували письменника, нагадували роботу та рідну домівку.

У тому місці, де служив митець була невелика бібліотека. «На технічній базі, в лабораторіях маючи фах механіка, я не тільки проводив регламентні роботи, перевіряв блоки ракет, але й багато читав так само, як і на виїздах у полки» [19].

З початку армійської служби почали друкувати твори діяча та писати про нього в армійських газетах, але згодом зупинили написання й публікації «за зв'язки за інакомислячими» і самвидавські твори, які письменник читав землякам-побратимам та переховував їх разом з В. Турловським. Назви цих матеріалів – «Інтернаціоналізм чи русифікація» та «З приводу процесу над Погружальським». Особісти дізналися про це і намагалися знайти ці документи, але їм не вдалося. Після цього випадку перебував під ретельним наглядом спецслужб.

За виконання найкращої стінгазети редактор С. Пушик був нагороджений відпусткою додому. Був нагороджений медаллю «20 років Перемоги в Великій Вітчизняній війні» (1965).

До навчання в університеті відвідував літературну студію, яка була при видавництві «Молодь», нею керував Дмитро Білоус. Вона мала національні засади, у колі цього зібрання поширювалися ненадруковані вірші письменників-Івана Драча, Василя Симоненка, Бориса Олійника, Ліни Костенко, Дмитра Павличка тощо. Найбільше вразив Степана Пушика один рядок Миколи Вінграновського – «Я не слуга, я – син свого народу». Він є першим, хто не погоджувався із законами тодішньої влади.

«З 1965 року почали виключення з університету, зокрема виключали моїх однокурсників: Василя Голобородька, Бориса Тимошенка, Василя Рубана, Надію Кир'ян та багато інших. Тло на якому все відбувалося, – Шевченківський дух нескори поневолювачам» [125].

Знайомство з Пушиком з О. Білашем відбулося, коли до композитора потрапив армійський вірш «Тре йти до осені». Він з легкістю та невимушеністю написав музику до цього вірша. У програмі «Промінь» вперше зазвучала ця пісня. Деякі вірші були покладені на музику і їх виконував у 1966 році Дмитро Гнатюк в Москві, у Палаці з'їздів, де відкривалася Декада української літератури та мистецтва – «Треба йти до осені», «Над горою місяць повен», «Любисток». На концерті була чисельна кількість членів уряду, які з захопленням аплодували. Багато хто із солдатів дізналися про успіх С. Пушика, пишалися та поважали його. Митець досить часто згадував, той момент, коли став знаменитим. Під час концерту С. Пушик мав наряд, тому не мав змоги відвідати його. Зранку солдати розбудили його зі словами «...вставай, салдат! Гнатюк тваю песню пайот! Слишиш «СлаваА солдата советской армії Степана Пушика. Это ми тебя васпітали». Доньки армійського начальства почали звертати увагу на парубка, допомагати, мати однієї допомогла зі вступом до інституту.

Спогади письменника про перебування на службі та ставлення КДБ до нього: «Мені нагадали про армійський самвидав, зробили дві шмони, відтак намагалися й посадити Кадебісти побували у всіх, від кого я записував фольклор, у моїх колишніх дівчат: що говорив, що давав читати? Але мав би гріх, не сказавши, що в обкомі партії тоді працювали помірковані люди, відстояли мене. І так було не раз» [84].

На третьому році служби вступив С. Пушик до «Літературного інституту ім. О. М. Горького» в Москві. «У військовій формі ступив Степан Пушик на поріг Московського літературного інституту, й серце забилося від хвилювання, бо здавалося тоді, що всі без винятку люди, які входять до будинку Герцена, мало не святі. Цей інститут у свій час закінчували Костянтин Симонов, Расул

Гамзатов, Платон Воронько... Цей список, складений з імен першокласних письменників, можна продовжити не на одну сторінку». Під час навчання найбільше його зацікавила міфологія, а особливо лекції викладачки Л. Тахо-Годі, яка доступно та вдало розповідала легенди, перекази та міфи Греції та Риму.

«Так випало, що першою була лекція посивілого професора В. М. Сідельникова, який викладав нам усну народну поетичну творчість, – каже поет. – І сьогодні з вдячністю згадую його пораду: «Збирайте казки, легенди, пісні, прислів'я. Вам, майбутнім письменникам, це так знадобиться! Колись як на дорозі знайдете» [111].

Отже, за період дитячих років та служіння в армії в Підмосков'ї Степан Пушик сформувався як творча та неординарна особистість. Злидні, рання втрата батька, хвороба матері, переслідування влади та інші зміни, які відбувалися в його житті, зміцнили дух письменника. Митець із раннього дитинства був пов'язаний із літературою та археологією. Друзі Степана Пушика та його батька постійно приносили книги, які були заборонені, але так зачаровували до читання. Любив митець досліджувати та насолоджуватися виглядом Довбушевого, Писаного каменю, Дідьчої каплиці, Ведмежих воріт, Маришевих або Лесівських каменів тощо. С. Пушик завдячує талантові римування, захопленням до фольклору, української літератури власній матері, яка від дитинства співала різні українські історичні пісні та читала книги. Працював у різних сферах діяльності: і рахівником, і економістом-плановиком, і колгоспником, і кореспондентом, і журналістом, і редактором різних газет. Служив механіком у Галіцинській 190 ракетній базі Московського округу ППО. У житті зазнав різних переслідувань від радянської влади, часто був покараний, підданий критиці. Його місце проживання неодноразово обшукували. Читав та переховував заборонені самвидавські твори. Письменник завдячував знайомству із І. Миколайчуком, Г. Підлісним, О. Білашем та іншим, які кардинально змінили його життя, допомогли здобути ту велич, підтримували, перечитували його твори та відвідували.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТЕПАНА ПУШИКА

Протягом 1963-1964 рік опрацював працю «Народні оповідання про опришків», що впорядкував Володимир Гнатюк, монографії Володимира Грабовецького та Юліана Целевича, судові книги міста Станіслава, відвідав всі місця, де діяли опришки. Богдан Бойко перед написанням повісті «По голови, по голови...» користувався науковими знахідками С. Пушика.

З листопада 1967 року по січень 1972 р. – Степан Пушик працював літературним працівником та кореспондентом в обласній газеті «Прикарпатська правда». У цей період відмовляється підписувати листи, у яких засуджувалася діяльність дисидентів та схвалювалися арешти тих людей, що належали до цієї організації.

Схвилював С. Пушика арешт друга Т. Мельничука за твір «Чага», який потрапив до радянської влади. «З Тарасом Мельничуком мене єднала багаторічна дружба. Познайомився я з ним 1963 року в Косові, коли відбував річну практику в селі Яворові. Він повернувся із заробітків з віршами. Нас щедро друкувала косівська районна газета «Радянська Гуцульща»...». КГБ провели обшук у будинку Т. Мельничука та С. Пушика. Мельничук був засуджений на 3 роки. За цей період друзі листувалися, ділилися перекладами творів. Пушик підтримував матеріально Тараса, надсилав йому книги, журнали, газети у в'язницю. Мельничук навіть присвятив вірш Степану, його дружині, яка народила сина, якого було названо Тарасом.

Навесні 1971 року в Івано-Франківській області вирішили створити незалежний творчий колектив від Львова. Для того, щоб здійснити цей задум потрібно було, щоб сюди доєдналися троє літераторів. «4 березня 1971 року до Спілки письменників були прийняті Галина Турелик, Павло Добрянський та

Степан Пушик» . Також діяч стає лауреатом «премії імені Мирослава Ірчана» (1971 р.) та премії журналу «Березіль» (1980 р.).

В Івано-Франківському обласному музичному драмтеатрі під час святкування 100-річного ювілею було проведено збори, які проводив Олесь Гончар, а заступник їх – Степан Пушик за пропозицією Галини Турелик.

Січень 1972 – вересень 1987 рр. – письменник є головним ради Клубу творчої інтелігенції. У березні 1973 року організовує вечір, який присвячений Кобзареві, де й оголошував свою доповідь письменник. Долучись до виступу і літератори, і архітектори, і актори, і художники. Учасники того вечора поклали квіти біля пам'ятника Тарасу Шевченку, співали вірші «Думи мої, думи» та «Заповіт». Після цього вечора був розкритикований секретарем ЦККПУ Маланчуком, у квартирі письменника почалися таємні обшуки, двічі звільняли. Степана Пушика не заарештували через допомогу секретаря КПУ. Коли письменник їхав на виступ, який проходив у місті Калуш, кадебіст Бачинський прорізав резину автобуса, але, на щастя, ДТП не відбулося.

16 грудня 1973 року, коли відкривали пам'ятник етнографу, історику М. І. Павликові, не надали слово С. Пушику. Начальник Пономарьов під час цього дійства запропонував Пушику: «Та ми сфотографуємось на фоні письменника!». На ці слова отримав начальник КДБ таку відповідь: «Пушкін не фотографувався з Бенкендорфом, а Пушик не буде фотографуватися з начальником КДБ». Ці слова схвилювали радянську владу і спонукали пильніше спостерігати за письменником [125].

«Коли був у від'їзді Віктор приїхав до нас, й матері, колгоспній доярці, представився моїм другом. Він кілька днів шмонив по всіх закутках, розпитував про все, і мати здогадалася, що то за «друг». Після провокаційних публікацій до будинку Пушиків знову загостювали «два друзі», яких С. Пушик не знав. Одного звали Сулима. Через гарний прийом незнайомих, вони зізналися: «Ви з нами по-

людськи обійшлися і ми у вас не трошили й не зривали підлогу. Кадебістський привіт синові» [125].

Доцент С. Хорошун, щоб не сісти за ґрати через хабарництво, був змушений за наказом радянської влади обрати собі об'єкта, тобто людину, за якою необхідно було стежити, обшукувати приміщення, спілкуватися з родиною та друзями. Якимсь після утвердження незалежності С. Пушик зустрів Хорошуна, колишнього заступника 5 відділу, і той мовив: «Проти тебе на мене працювали всі твої друзі» [125].

Сумна звістка про друга В. Івасюка, якого знайшли повішеним приголомшує автор і він потрапляє в аварію. Його було викинуто на капот чехословацьким чекістом на перехресті. Пушик шкодував, що не зміг зберегти життя другові, намагався дізнатися хто причетний у його смерті. У своїй книзі «Червона рута цвістиме вічно [спогади С. Пушика про В. Івасюка]» наводить прізвища людей, їхні здогади та свідчення про загибель, подає факти. Також у повісті без остраху називає прізвища працівників «контори глибокого буріння», працівників КДБ.

У 1982 році за сприянням С. Пушика на Народному домі в селі Вікторіві встановили меморіальну дошку композитору Д. Січинському, оскільки він створив перший народний хор, драматичний гурток та активно сприяв розвитку культури в цьому місці. Після відкриття цієї пам'ятки відбувся концерт, де звучали пісні композитора. «Це дійство налякало працівників Івано-Франківського обкому партії, бо саме тоді ідеологічну роботу в області перевіряла комісія з ЦК КПУ, й обласні ідеологи побоювалися, що члени комісії розцінять як упущення в ідеологічній роботі. Але, слава Богу, все закінчилося добре...» [19].

С. Пушик відкрито висловлював свої думки про радянську владу. Журнал «Україна» за сприянням Анатолія Михайленка в 1986 році надрукувала статтю письменника, яка мала назву «Пам'ять совісті», де він вказує на те, що ми не

поважаємо та не шануємо мистецько-культурні пам'ятки, дозволяємо, щоб їх спалювали. За це був звільнений із посади голови клубу творчої організації. На сторінках журналу зчинився скандал, закордонні «радіоголоси» і газети цитували слова Пушика. Деякі вчені вважають, що письменник розпочав цією статтею перебудову на Прикарпатті.

Ігор Коваль у статті, яка має назву «Ти, серце, не спиш?» пише так: «Якщо б Степан Пушик нічого не написав, крім статті «Пам'ять совісті», він здобув би в народі довічну вдячність. Адже після її виходу в Україні не було знищено жодного пам'ятника старовини, не осквернено жодного храму, не повалено жодного хреста, а почалося справді всенародне очищення історичної пам'яті» [21].

Обіймав посаду керівника літературної студії Івано-Франківського педагогічного інституту з вересня 1987 – 1990 рр. Також був головою оргкомітету та першою головою Івано-Франківського крайового Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта» (1989-1990 рр.).

У 1988 році Степанові Григоровичу Пушику було присуджено премію імені Олександра Копиленка.

Митця двічі висували депутатом до союзної Верховної Ради в 1988 році, першого разу не пройшов на окружних зборах, а другого – зняв свою кандидатуру для того, щоб переіграти Дмитро Павличко. У процесі перших демократичних виборів до парламенту України, які відбувалися в 1989 році, його кандидатуру висунули по трьох округах. Степан Пушик обрав Коломийський, де набрав 69,3 відсотка голосів.

У 1989 році «Прикарпатська правда» опублікувала відповідь Степана Пушика Дедуріну, який звинувачував письменника та товариство в націоналізмі. «Я йому врізав по совісті, та Громадський злякався друкувати й поскорочував. Але в цілому відповідь виглядає пристойно». Також у цьому році митця було нагороджено «Державною премією імені Т. Шевченка» за книгу «Страж-гора»,

до якої входив цикл оповідань «Ключ-зілля», повість «Перо Золотого Птаха» та за роман «Галицька брама». Ініціатором висунення був О. Гончар, який прихильно ставився до творчості С. Пушика, а особливо завдячував письменнику за написання таких творів, як «Страж-гора», «Листи з Карпат», «Галицька брама», «Золота вежа». Гончар також пишається виступом письменника в парламенті: «Нарешті пролунало достойне й мужнє слово представника творчої інтелігенції, слово на захист рідної культури, так безсоромно кинутої «лідерами нації» напризволяще...» [125].

На сесії 15 травня 1990 р. у Верховній Раді УРСР 12 скликання було проведено таємне голосування, де було обрано Лічильну комісію, до якої належали: Бабій Дмитро, Віцях Павло, Бойко Катерина, Дем'янов Володимир, Гринів Ігор, Дубляк Микола, Кінах Анатолій, Збітнев Юрій, Колеснік Олексій, Козаренко Василь, Меньшов Володимир, Матійко Анатолій, Мотюк Мирослав, Мороз Олександр, Передрій Борис, Павленко Фелікс, Попович Іван, Подчос Григорій, Пушик Степан, Пулинець Павло, Савейлев Олег, Сербін Юрій, Семенець Сергій, Старіченко Олександр, Ярчук Микола, Шершун Микола.

Знаковою датою вважається 16 липня 1990 р., оскільки «Декларацію про суверенітет України» підтримало з 450, з них 12 народних депутатів з Івано-Франківщини: Степан Волковецький, Михайло Голубець, Левко Лук'яненко, Дмитро Захарук, Любомир Пиріг, Степан Пушик, Маркіян Чучук, Петро Осадчук, Володимир Шлемко, Євген Новицький, Зіновій Дума, Богдан Ребрик. Про цей день С. Пушик розповідав так: «Люди вигукували гасла, подяки наші прізвища, плакали, сміялися, дарували нам квіти, фотографували, знімали на кінострічку, цілували обнімали. А після засідання прапороносці стали наперед, за нами ми, депутати, члени Народної Ради (не всі, а так зо два десятка: Шевченко, Чорновіл), за ними вишукувалися в колону ті люди, що були на майдані перед Верховною Радою, і пішли на майдан Жовтневої Революції (тепер майдан Незалежності)». Після такої зустрічі людей відбулося віче, де виступали

депутати, і всі співали «Ще не вмерла...», «Червона калина» й інші. Згодом ухвалили відвідати пам'ятник Тарасу Шевченку [73].

У 1991 році митець захистив кандидатську дисертацію, яка називалася «Слово о полку Ігоревім» і слов'янська міфологія». Це була нелегка дослідницька праця С. Пушика, оскільки про «Слово..» є тисячі, а можливо і більше статей, есеїв, монографій, досліджень тощо. Коли їх читав письменник, то бачив різні неточності, які подавали дослідники, то він вирішує написати свою роботу, де будуть достовірні факти. У роботі доволі часто полемізував з науковцями, з академіком Лихачовим.

Степан Пушик розкодував найдавніший напис, який дослідники читали як «Гороухша» (гірчична олія). Дослідник прочитав «Гороуна» (горуна). На Полтавщині це слово тлумачать як глиняні банки. С. Пушик розшифрував код Збручанського ідола (календар), і це дало можливість етнографам розкодувати велику кількість календарів на скелях у своїй роботі.

Дослідник переконує, що автор, який написав відомий твір є досить розумною та освіченою людиною, яка знала і була учасником історії Київської Русі. Вважає письменник, що це був галичанин, Ярослав Володимирович, Володимирків син який написав не тільки «Слово...», а ще «Моління і слово Даниїла Заточеника». За словами Пушика у сучасних підручниках знаходимо неправильне написання Даниїла Заточника. «Шукали автора по Києвах, Смоленських, Новгородках, і де лиш не шукали, не звернули на те, що Володимирко є той самий князь Володимир, а син його – Ярослав Осмомисл. І в «Слові...» найкращі слова про нього й Галич». Це все С. Пушик ілюструє зіставленням змісту із літописами. Понад 60 «темних місць» описано в роботі. Дослідник спрямував своє дослідження на те, щоб цілковито довести, що твір є української давньої літератури. Він доводить, що «Слово...» – це не пам'ятка «трьох братніх народів». У тексті «Слова...» читаємо: «гАЛІЦі стали біжать Дону Великого». Офіційний переклад слова «галиці» – «галки». С. Пушик вважає, що «галиці – то по-нашому худоба». За словами письменника «Смерчі,

звісно, ніколи опівночі не відбуваються, тож слова «ідуть сморці мглами» треба розуміти не як «смерчі», а «сумерки (смерки)», тобто сутінки. Бус – це дохристиянський бог, Боріч, а не «бо рече», як подають у тексті «Слова...», Шарокань – то дракон» [79].

Автор дослідження розмірковує також де поховано автора «Слова..». На його думку, князь Володимир проживав над Луквою, поруч з Галичем і побудував Миколаївський монастир на честь польського воєводи, який звільнив Галич, Миколи або в честь свого ангела охоронця. За словами автора: «Адже Володимир міг мати християнське ім'я Юрій чи Микола, бо він народився навесні, коли святкують Юрія або Миколи Теплого» [60].

За словами В. Качкана «Дослідження (а не досліди, як первинно дав підзаголовок сам автор...) Степана Пушика вражають аналітизмом, так і синтетизмом методу; вони – нове слово у нашій науці, оскільки будуються не на здогадово-довільному поясненні або й трактуванні фактів, явищ» [19].

Полеміка пов'язана із авторства «Слова о полку Ігоревім» посідає важливе місце після виходу дисертації, оскільки цією темою дослідник вніс чималі роздуми в тодішні наукові кола, зацікавив «Словом...» та нашою історією.

Є. Баран у статті «Викторівський хлопоман» вважає, що «його гіпотеза про автора «Слова о полку Ігоревім» є однією із найімовірніших, але недолік Пушика полягав у тому, що він не міг зупинитися й обґрунтувати свої ідеї» [3].

Олекса Мишанич розкритикував С. Пушика за невдалий переклад «Слова...», а от гіпотезу про авторство він підтримував [19].

В'ячеслав Брюховецький не заперечував пріоритетні думки письменника в дослідженні. «...при першій же нагоді (а вона у мене буде) більш детально буду говорити про вашу цілком переконливу і обґрунтовану гіпотезу» [19].

Відчував також Степан Пушик тиск від московських та ленінградських вчених, оскільки в дисертації фігурує література Київської Русі, як українська.

Найбільше відчував це в Новгороді, коли виступав на науковій конференції, присвяченій святкуванню 1000-річчя хрещення Русі.

Завдяки кандидатській роботі з'явилося історичне дослідження «Бусова книга», яка притягувала увагу не тільки істориків, істориків літератури, а й етнографів, міфологів, філософів, соціологів, журналістів та публіцистів.

Ось як розмірковував Василь Мороз: «...Найдужче мене як журналіста зацікавила його «Бусова книга», що побачила світ аж двома майже 1000-сторінковимим книгами останнього тому. Це свого роду лебедина пісня дослідника, хоча писати її він почав ще замолоду. Як повідомляв Степан Григорович, те, що вийшло друком, лише третина всього обсягу «Бусової книги» [35].

Це виняткове дослідження з історії та культури українців, яке збиралась і писалась упродовж 40 років. Велика кількість легенд про церкви, корчми, каплиці, які «запалися» (тобто зникли) дали можливість досліднику встановити, що у цих місцях колись стояли язичницькі святилища (храми) присвячені водному божеству, яке навивалося П'ятниця-Зизуля (Макоша), що скали й печери Буса стали Довбушевими і т. д. «Зрозуміло, що Бус легко став Довбушем, як і скельно-печерне святилище, що перетворилося в Довбушевий камінь і печеру. Очевидно, тут Бус ув'язнив чи убив Змія. В Бескидах, на Лемківщині, є Бусів верх. В Києві бачимо гору Бусовицю, в Рокитнянському районі – Бусову гору...» [88].

Друкувалася книга окремими розділами в різних часописах, газетах, наукових збірниках, найпомітнішими з яких були: «Легенда про невідоме місто (Україна, 1971, № 32), «Довкола Збруцького ідола (Україна, 1983, № 43)», «Чортові гори (Золоті ворота, 1991. № 2; перевал, 1991 № 1)», «Чугайстер (Народна творчість та етнографія, 1993; Вечірній Івано-Франківськ)», «Святовіт (Молодь України, 1992)», «Храм Громовержця (Галичина, 1993)», «Бусова книга (Перевал, 2001. – № 1-2, 3-4; 2003. – № 2; 2004. – № 1, 2007. – № 4, 2008. № 1-2,

4; 2011. - № 2-3); Березіль)», «Назва «Русь» від імені Бога (Етнос і культура, 2003. – № 1, Слово Просвіти)», «Гоголівський Вій і Бунь (Буняк, Буньо) Шолудивий як український Арей-Марс. (Прикарпатський вісник НТШ. Слово, 2009 – № 2)» тощо.

Василь Мороз про «Бусову книгу»: «Що ж до мене, то Пушикові прозріння в таємниці нашої давнини вдалося сприйняти відразу. Завдяки його згадці у своєму творі про те, що вірування народів Алтаю різюче подібні до тих світоглядних основ, на яких стояли й стоять карпатські жерці. Це було як спалах блискавиці, в якому раптом відкрилась істина» [35].

Богдан Бойко вказував, що в «Бусовій книзі» простежуються «різночитання», він пропонував змінити їх. «Поправ, будь ласка, як сам розумієш. Василь Добрянський просив, щоб Ти не правив аж надто, бо в тих нинішніх машинеріях важко те все обновлювати» [19].

Широкий резонанс викликали такі наукові дослідження С. Пушика: «Криваве весілля на Каялі» – про «темні» місця «Слова о полку Ігоревім»; «Славетний предок Кобзаря», у якому розповідається про уродженця Прикарпаття Івана Бойка, який, на думку письменника, був провідником опришків, а згодом гайдамаків та козаків; «Нове про «Слово о полку Ігореве» (2013).

Завдяки науковій діяльності Степана Пушика, ми маємо нові сюжети слов'янської міфології, дізналися про нові пам'ятки і місця дохристиянської культури. Спільно з своїм онуком та зятем Володимиром Талалаєвим дослідник створив два науково-пізнавальні фільми на основі своєї експедицій – «Храм велетнів-богів» та «Лиса гора», які досить часто транслюють на відомих каналах України.

Під час першого розгляду проекту «Закон України про національний архівний фонд» 5 лютого 1993 р. у Верховній Раді України С. Пушик брав участь

в обговоренні його разом із Ю. Гайсинським, С. Павлюком, А. Зінченком та О. Піскуном.

У 1997 році став дипломантом пісенного фестивалю «Шлягери ХХ століття» та отримав у листопаді цього ж року орден «За заслуги» III ст.

У 2001 році за наукові дослідження Галицько-Волинського князівства та твори про Галич С. Пушик став лауреатом премії ім. П. Беринди міста Галич, згодом у 2002 р. за книгу «Ватра на Чорній горі» – «Міжнародної літературної премії імені Воляників-Швабінських Українського Вільного Університету» в Нью-Йорку.

Володимир Панченко у статті під назвою «Штрихи до портрета – «порушник спокою» (Степанові Пушику – 50)» написав: «Кожен, кому доводилося спілкуватися зі Степаном Пушиком, мабуть, звертав увагу на те, що він ніколи не розлучався зі своїм «гросбухом» - великим зошитом (а таких у нього вже понад сотні), до якого постійно, навіть у найнестандартніших ситуаціях, щось занотовує... Треба було бачити, як бідкався Степан Григорович, коли такий його робочий «гросбух» раптом пропав... у Верховній Раді! Нарікав на одного з «героїв» своїх епіграм: мовляв, помстився таки...» [34].

2002-2003 роках збиралася комісія щодо встановлення в Івано-Франківську пам'ятника І. Франку, де С. Пушик запропонував організувати конкурс і його було підтримано, адже тоді почалося національне відродження держави.

Підкомісію, яка вирішувала питання національних меншин, та комісію культури і духовного відродження Верховної Ради України очолював Степан Пушик [30].

Український фонд культури в 2007 році присвоїв Степанові Пушику «премію імені Івана Нечуя-Левицького», оскільки він досліджував слов'янські дохристиянські вірування, а в 2011 керівництво закладу, де письменник працював вчителем музики запропонувало взяти участь в всеукраїнському

конкурсі «Подаруй дітям пісню». Ініціатором заходу був Київський журнал «Музичний керівник». Його пісня «Золотий човник» перемогла з 600 поданих пісень. Композитор Олександр Злотник так висловився про цей музичний твір: «Це єдина пісня, в якій відчувається національний колорит. Одразу чути – звідкіля ця пісня родом. Хочу відзначити також високу якість поетичного тексту вірша Степана Пушика, що вдало доповнює проникливість музики» [4].

У 2011 році Роман Кудлик головний редактор журналу «Дзвін» у Львівській обласній організації НСПУ нагородив літератора дипломом та премією імені Романа Федоріва, за найкраще публікування в журналі в 2010 році.

Письменник мав у житті «завдання»: відвідати кожне село Прикарпаття. Степан Пушик об'їхав велику кількість областей України (Київська, Львівська, Харківська тощо), республік СРСР, у США, Індії, Словаччині, Польщі, Запам'яталась поїздка Гімалаї, оскільки письменник мав підкорити вершину гори Сагарматхи-Джомолунгми, проте йому не вдалося. Про Непал писав так: «Це неземна країна... У непальській мові, виявляється, більше тисячі українських слів. Чистину Гімалаїв вони називають Карпаті, Гима – то зима, тобто Зимові гори, Дім снігу. А Еверест по-їхньому Сагарматха, тобто Мати верхів. Краса неописанна, а який гідний народ живе там» [37].

На останньому публічному виступі, присвяченому відкриттю пам'ятної дошки письменнику Богдану Бойку, митець сказав: «Любіть живих!».

Ольга Слоньовська в 2019 р. видала двотомник лірики Степана Пушика під назвою «Я для України жив», де з'явилися нові поезії, які поет встиг підготувати для своєї майбутньої книги при житті й, над якою працював до останніх днів, а також нові варіанти відредагованих деяких його раніше вже опублікованих поезій [100].

7 травня 2019 року в місті Івано-Франківськ на вулиці Шевченка відкрили відразу дві пам'ятки про письменника – анотаційна дошка будинку №56, де жив митець, знак, розміщений на алеї видатних франківців. «Степан повернувся до

свого будинку, але вже на цій пам'ятній дошці. Він за життя мріяв, щоб його твори були пошановані та видані. Він ніколи не жив задля свого задоволення, не користувався ніякими благами, а жив для держави», – оповідає пані Ганна дружина Пушика [30].

Згадує також міський голова Руслан Марцінків про Пушика: «Він був совістю нашого міста. Бо міг прямо сказати у вічі все, що думає, зустрівши тебе в парку чи на Вічевому майдані. Отак просто і без образ, адже він говорив це щиро». З нагоди відкриття пам'яток мер вручив вдові відзнаку почесного громадянина Івано-Франківська [30].

Володимир Лис згадує, що «остання наша розмова була на початку цього року. Ми довго спілкувалися. Степан Григорович багато жартував. Відчувалось – він хотів ще потримати мене на зв'язку, а в кінці розмови – знову життєствердно: «Ні Пушика, ні пера! Слава Україні!» Як мені хотілося в ту хвилину міцно потиснути йому руку, обняти як брата» [19].

Отже, набутки молодого Пушика заклали основу для розвитку таланту письменника в зрілому віці. Степан Пушик був активним громадським діячем, яке завжди прагнув захистити права людей, захистити історію України. Він завжди відкрито, відверто висловлює свої думки, засуджує радянську владу, що було неприпустимо в той час. Зазнавав різних обшуків, арештів, але не здавався. Спілкувався із в'язнем та другом Тарасом Мельничуком, організовував конкурс щодо створення пам'ятника Івану Франку на Івано-Франківщині, сприяв створенню пам'ятної дошки Д. Січинському, композитору, яким захоплювався із дитинства, та неодноразово чув від матері та бабусі про його вчинки. Тричі обирався до парламенту. За третім разом стає депутатом першого народного скликання у Верховній Раді. Письменник бере активну участь у виступах, на підтримання «Акту про незалежність», проголосував за «Декларацію незалежності України», що стало початку розвитку самостійності держави. Степан Пушик вважав «золотим віком» української державності Київську Русь. Про написав дискусійну кандидатську роботу «Слово о полку Ігоревім» і

слов'янська міфологія», де досліджував темні місця твору, доводив, що автором є Ярослав Осмомисл, тлумачив деякі значення слів, які неправильно перекладають дослідники. Знаково, що переклад «Слова...» С. Пушика вивчається в школі. Завдяки цій роботі з'явилося найбільше дослідження «Бусовій книзі», над якою трудився протягом декількох років. Робота є теж дискусійною. Багато дослідників не погоджувалися із думками С. Пушика, критикували його в необізнаності та «незграбність перекладу», закидали й чванливість, гордливість, зверхність, і захланство, і надмірне самолюбство. Важливо, що протягом життя любив подорожувати, мав місію відвідати усі куточки Прикарпаття, яку він і здійснив.

РОЗДІЛ 3. СТЕПАН ПУШИК ЯК ПЕДАГОГ ТА ПИСЬМЕННИК

Вересень 1992 – вересень 2000 рр. – Степан Григорович є асистентом, старшим викладачем та доцентом «Прикарпатського університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківської медичної академії та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри української літератури (з 2000) ЗВО «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника». Член редколегій часописів «Березіль», «Перевал», «Дзвін», «Дзвіночок».

С. Пушик ще на виступі сесії стверджував: «Я прийду в студентську аудиторію, як би там у Москві не планували, але переді мною тисячі студентів, я їх буду вчити любити українську пісню і українське слово. І якщо хтось думає, що нас можна подолати тепер, то хай поцілується в ніс, того не вийде» [19].

Степан Пушик розмежовував низький та високий рівень знань у студентів: «Якби моя воля, то для сильних і слабших робив би окремі групи. Якщо я читаю курс на потоці, де 120 осіб, то половину назвав би випускниками, а решті дав би довідки, що вони прослухали курс, але на диплом не тягнуть» [19].

Викладач проводив лекції та практичні із таких дисциплін «Усна народна творчість», «Історія української фольклористики», «Міфологія і фольклор».

«Студенти із захопленням слухали його лекції, вони мали емоційний характер. Це унікальна особистість, поет, пісняр», – прокоментував колега Степан Хороб.

Оксана Савчук, яка навчалася в Прикарпатському університеті мала змогу слухати лекції з фольклору, які проводив Степан Пушик. Вона з теплотою згадує, що діяч був на рівні із студентами, цікаво вів цю дисципліну. «На заняття з фольклору вперше прийшов Степан Пушик, представився сам і вважав за потрібне для себе як викладача дізнатися ім'я кожної зі студенток, із яких сіл

вони походять, які там пісні співають, а свій рідний Вікторів Галицького району називав найкращим селом в Україні» [30].

З студентами часто любив жартувати. Бажав перед іспитом «Ні Пушика вам, ні пера». Залучав студентів у зимові свята до Вертепу та Маланки. Цікаво, що від студенток вимагав знання колискових, оскільки вони в майбутньому вони стануть матерями і їм обов'язково пригодиться.

«Його лекції запам'ятаються всім студентам на вічно. Це людина з великої букви. Він зацікавлював своїм предметом та заохочував студентів до життя», – стверджує Оксана Гуман [30].

24 травня 2011р. відбулася зустріч студентів «Прикарпатського Юридичного Інституту Львівського Державного Університету Внутрішніх Справ» з Степаном Пушиком, де він розповів про свій нелегкий творчий та життєвий шлях.

Професора ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника» Степана Пушика було нагороджено орденом «За заслуги» II ступеня за Указом Президента України Петра Порошенка № 286/2017 від 28 серпня «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня працівників освіти» за професіоналізм, значний внесок у підготовці кваліфікованих фахівців, розвитку національній освіті та за плідну працю у педагогічній діяльності [27].

С. Пушик вважав себе письменником-шістдесятником, проте офіційно в літературне коло увійшов у 70-ті. «...я пізній шістдесятник, але шістдесятник, який пройшов по лезу у «ганебні» сімдесяті, не схибив, не продався...» [19].

Першою поетичною збіркою стала «Зелена хвоя», яка була видана 1964 році на правах рукопису мистецько-літературного об'єднання «Іскри юності». За сприянням Клубу інтелігенції з'являється 25 примірників збірки «Зелена хвоя». Степан Пушик автор поетичних збірок, а саме – «Молоді громи» (1967), «Золотий Тік» (1971), «Писаний камінь» (1973), «Задума гір» (1980), «Головиця»

(1985), «Луни» (1988), «Галич» (1990), «Заплаканий промінь» (1992), «Хмаролом» (1998), «Тайна» (2002), «Сенети» (2004).

На письменника мали великий вплив різні автори: російські (С. Єсенін, Є. Євтушенко), білоруські, грузинські, литовські, вірменські, аварські (Расул Гамзатов письменники. С. Пушик говорив так: «Російську й радянську класику, європейську й світову літературу я студіював глибоко і сумлінно» [125].

Щодо перекладацької діяльності, то ще під час навчання в «Літературному інституті імені М. Горького» переклав українською мовою поему Євгена Євтушенка «Корида». Перекладав твори Миколи Рубцова, поезії білоруса Ригора Барадуліна, авара Расула Гамзатова, осетина Хазбі Калоева, башкира Муси Галі, вірменина Геворга Еміна, Радота Мілоша, Андрія Пассара, Стасіна Йонаускаса, російських поетів Новгородщини (Володимира Калугіна), Франсуа Війона, Георге Воде, Генріха Гейне, спробував переспівати декілька віршів Захар'ї Абрагамовича.

До історичної тематики належать такі твори Степана Пушика: «Скіфи», «Урич – Оріч», «Літописець», «Святополк Окаянний», «У Крилосі відкрилося», «Теребовля», «Золотий Тік» (поема), «Княздвір», «Осмомисл і Чагрівна», «Галицька брама», «Сагайдачний», «Манява» (поема), «Іван Муха», «Плач кошового отамана Петра Калнишевського 1775 року», «Балада про Устина Кармелюка», «Олекса Довбуш» (поема), «Цісарські дуби» тощо. Історичні факти, події, деталі є певними ключами для художнього осмислення минувшини. Це не сухі історичні факти, а щось глибше, яке окрилює душу ліричного героя. Також, за мотивом народної пісні «Ой, полети, галко, ой, полети, чорна, Дай на Січ риби їсти» осмислює історію минувшини.

У творах «Про блудного сина, що втратив маєток і знов набув», «Як піп став конем», «Скляна гора», «Як вівчар обхитрив царя», «Дідові поради» Степан Пушик висміює царів-цісарів, панів-експлуататорів, попів, засуджує їхню зверхність, жорстокість, підступність, захланність, неуцтво та обмеженість.

Вартий уваги і роман «Галицька Брама», який видавався двічі (1989, 2006), де розповідається не тільки про Галич, а й про його південно-східні околиці: Тязів, Сілець, Чешибіси (сьогодні Єзупіль), Духова Криниця. Сюжетну лінію чи лінії важко віднайти, але він насичений інформативністю, що є важливо для історичних творів.

Автор «Галицької Брами» розпочинає свій твір прологом: *«Є місце в діброві, що зветься в нас «Галицька Брама», – Хоч брама згоріла не вчора – сім з гаком століть! Орда прокотилась полями, лісами, містами – І Галич палав! Хіба брама якась устоїть? Упала та Брама – багато прикрила собою: Генсеків, і ханів, і фюрерів, крулів, царів. Та мужність народу ніколи не стане золою. Тут – стала травою. Шукаймо легенд у траві. Про подвиг розкаже цеглина, обпалений камінь. Історію явить і кремінь, і рало, і спис. Стою на тім місці, де мала стояти би Галицька Брама – Легенда шепоче: «Дивись у минуле й майбутнє! Уважно дивись!»» [88].*

У цьому процитованому уривку автор намагається вибудувати свою модель історії, нації, яка перебував є в центрі Європи, але, на жаль, до неї не відноситься.

Сюжети письменника на історичні теми підтверджують авторську пристрасть до минулого, оскільки: «Історія!...Вся з боротьби та крові...Історія – вимірник всіх діянь, Усіх епох...». Історичний дискурс автора не позбавлений філософських понять та роздумів, трансформацій змісту історії в філософський, символічний та міфологічний світи [99].

Письменник вважає, що військо Телебуги проходили через Галицькі землі і разом із загоном Ногая в лютому-березні 1285р. провели похід на Угорську землю. Під час походу Телебуг заблукав у горах періодом 30 днів і за цей час втратив свій загін. С. Г. Пушик припускає, що головнокомандувача війська заплутали галичани.

У своїх поетичних та прозових творах автор наводить дуже часто паралелі між сьогоднішнім часом та минулим. Це дозволяє глибше зрозуміти історію. Наприклад, у збірці «Золотий Тік», за яку письменник отримав літературну премію і до якої фотомайстер Василь Пилип'юк створив портрет, головний герой приходить до Галича, з метою «подихати» історії повітрям», оскільки його кличуть давні предки Данило, Роман Осмомисл, Митуса тощо. Вихід збірки її припадає до «падіння» П. Шелеста і нової хвилі арештів. З-поміж творів історичної тематики варто звернути увагу на «Іван Муха», «Осмомисл і Чагрівна», «Ніч Марусі Чурай», «Підкова», «Олекса Довбуш».

Наприклад, поезія «Осмомисл і Чагрівна» пов'язана з наступними подіями: у 1171 році в Галицькому князівстві сталася подія, яка не мала аналогів у всій давньоруській історії. Київський літописець, коли розповідав про трагедію, звертав увагу читачів на заколоті проти «Чагрових людей». «А ось твій ворог – Настаська, - пише автор літопису. – І галичани, розіклавши вогонь, спалили її, а сина її Олега в заслання вигнали, а князя Ярослава Осмомисла водили до хреста, що буде він по правді жити з княгинею. І так вони уладнилися». З цих розповідей випливає, Настуся Чагр була позашлюбною жінкою князя Ярослава Осмомисла (1157-1187). Князь одружився на дочці Юрія Довгорукого Ользі, проте шлюб був укладений з політично-династичних міркувань і не приніс щастя Осмомислу. У княжому домі постійно панували напруга та чвари. Княгиня Ольга декілька разів показово залишала Галич, останнього разу поселилась у Володимирі на Клязьмі. Там постриглась в монахині та мала ім'я Єфросинія [88].

Настя Чагр була спалена через зв'язки із відьомством. Найбільше дослідників зацікавило походження літописної героїні, оскільки її приписували і до рюриків, половців, білорусів тощо. Степан Пушик так описував про цю історію:

*«Із-за Галича сивого місяць встає,
У траві, на валах, свої стріли купає,
У діброві зеленій зозуля кує,*

*В Перевізному Броді Настася співає.
Гей, співає вона, мов русалка якась!
Розступились світи! І віки розступились!
Йде неначе побитий й порубаний князь:
Його Настю Чагрівну бояри спалили!» [88].*

Отже, письменник завдяки своєму твору дав змогу дописати скупі рядки літопису і воскресити таємниці життя та смерті Настусі Чагр.

Суперечність між національною ідеєю та об'єктивними можливостями її реалізації С. Пушик передає поетикою:

*«Юрій-Довга-Рука. Правда, цей уже в пеклі.
То живи, Ярославе, на віру, з Настасею крадьки живи!
Тільки Ольга неслави й наруги не стерпить!
На край світу втече, аж у лядські краї,
З нею в Польщу змандрують і слуги, і діти.
Та залишаться в Галичі люди її,
Бо ж на вогнищі Настя повинна згоріти!» [88].*

Отже, Степан Григорович підносив версію історичного часу «як зримого простору». Тут ліричний суб'єкт є несторонній спостерігач, а дієвим учасником, творцем історії. Зазвичай минуле живе в сучасному. Воно не зникає назавжди, бо має в собі вогонь невмирущої душі. Варто тільки його побачити в сучасних обрядах, звичаях та діях.

В основу роману «Страж-гора» лягли за словами Пушика «Сухі легенди, співанки гострим лезом краяли мою душу ще тоді, коли був школярем. Проте дуже хотілося написати. І ось устами сільської жінки я вирішив розказати, як жив рідни край у двадцятому столітті, відчув, що можна написати таку сагу, щоб

звичайні люди побачили в цій своє життя, і я повинен написати її трохи інакше, як пишуть інші» [88].

У розповідях героїні відображається філософія, світогляд народу, мораль, етика, природний гуманізм. Вона передає народну мудрість для наступних поколінь. Письменник описує широку панораму життя простих працівників, спонукає до роздумів про значення праці, витоки любові, про етику, яка повинна бути присутня у кожної людини.

Повість «Перо Золотого птаха»)стала новим явищем в українській прозі («відзначена 3-ю премією на конкурсі на найкращу повість, роман про сучасника»).

Прозові твори С. Пушика «Страж-гора», «Перо Золотого Птаха» перевидавалися тричі в Україні великими тиражами (120-300 тисяч примірників), «Галицька брама» мала 38 тисяч примірників. Загальний тираж Пушикових творів сягає понад мільйон примірників. За слова автора українська влада «низько посадила книговидавничу справу, знищивши українську книжку».

Поезії С. Пушика приваблюють емоційністю, щирістю, глибокiстю почуттів до України та рідного краю. Ці риси залишаються актуальними не тільки для співаків, а й для всіх українців. Тарас Салига писав: «Взагалі, уся Пушика поезія мелодійна. Багато його віршів просяться на ноти, вони за своє природою наспівні. Та, на жаль, сучасні композитори захворіли на власне «віршороблення» і продукують нісенітні «шедеври»...» [99].

Письменник написав декілька віршів, присвяченій подіям радянщини ХХ ст., оскільки ця тема для нього є близькою. Відчувається, що авторі більш зрозуміліша перехідна епоха – від тоталітаризму до європейськості. Авторі важко зрозуміти меркантильний сучасний світ. Про це свідчить його рядки вірша, де відчувається обурення та відчай:

*«Ніщо не вічне, й ми не вічні,
Як прийшли сюди, так і підем,*

*Тільки чом же ти, чоловічку,
Змієм вліз до мене в Едем?
Врешті, варто вже й совість мати
І не глипати всюди й скрізь.
Забагато вже, забагато
І тебе, й крокодилячих сліз» [88].*

Поема «Скит Манявський» передає епоху XVII ст., той час коли Йова Княгиницький заснував монастир, а Йова Кондзелевич створив унікальний іконостас. У твір С. Пушик увів таких діячів як І. Франко, Ю. Целевич, який досліджував цей скит, І. Вишенський [88].

С. Пушик присвятив свої праці вивченню різних аспектів визначних культурних пам'яток Карпатського регіону. Вивчав сакральні пам'ятки Прикарпаття. Про них створили цикл документальних фільмів під назвою «За порогами тисячоліть».

П'єса «Заплакані вікна» за мотивами творів В. Стефаніка вважається «Чи не найбільш оригінальною сценічною композицією з-поміж здійснених до цього часу». Згодом цю п'єсу було поставлено в «Івано-Франківському музично-драматичному театрі імені Івана Франка».

Автор передмов та післямов до творів відомих письменників: Т. Мельничука, О. Стрільця, Ю. Бундзяка, В. Колодія, Б. Радиша, А. Космая, Б. Томенчука, О. Слоньовської та ін. Упорядкував та видав твори Ольги Стрілець.

За словами Тараса Салиги: «Щоб глибше спізнати Пушикового ліричного героя, треба знати його родичів, відкривати у нім гени, а це означає входити у світ галицької літературної школи, принаймні у досвід Маркіяна Шашкевича, і йти крізь усі літературні епохи – крізь школу Франка і школу Стефаніка, крізь школи Рильського, Сосюри і Малишка. Пройшовши цей шлях, мабуть, вповні зрозуміємо поетів «просвітницький натуралізм» [99].

Друга половина ХХ ст. характеризується інтенсивним зверненням до пісень, які створив С. Пушик. Це були відомі композитори: Володимир Івасюк, Анатолій Кос-Анатольський, Олександр Білаш, Борис Буєвський, Анатолій Пашкевич, Михайло Магдій, Мар'ян Гаденко, Василь Їжак, Богдан Шиптур, Володимир Парфенюк, Богдан Юрків, Степан Гіга, Тарас Пушик, Остап Гавриш, Євген Бондаренко. Вони створили близько 200 хорових творів та пісень на слова Степана Пушика.

У репертуарі багатьох співаків України зустрічаються пісні, які склав наш митець. Використовували Юрій Гуляєв, Софія Ротару, Микола Кондратюк, Анатолій Мокренко, Михайла Кривень («Рідна сторона»), Ігор Кушплер, Володимир Пірус («Треба йти до осені», «Над горою місяць повен»), Віктор Шпортко («Я ще не все тобі сказав»), Мар'ян Гаденко («Липа золота»), Тетяна Русова («Дві колії»), подружжя Білоніжків, Олег Дорош.

Особливої уваги заслуговують пісні у виконанні Михайла Сливоцького, «Солов'їний день», «Співають гори», «Пісня про матір». Заслужений діяч мистецтв тісно дружив із Степаном Пушиком.

Пісні на словах Пушика записували на касетах, грамофонних платівках, дисках, друкували в пісенних збірниках, в авторських збірках тощо.

Дмитро Павличко в передмові до збірки вокальних творів «Співають гори» писав про те, що «основне тематичне ядро його пісенної поезії – «карпатська, смерекова, полонинська височизна з характерним сучасним голосом». Але завдяки поетові той голос такий правдивий і принадний, що його нарівні з народними гуцульським співанками перехоплює вся українська земля. А тому, якщо визначити тему, а розмах Пушикових пісень, треба говорити – співають гори, а з ними дністрянські та дніпрянські доли, пшеничні степи та індустріальні світла України!» [19].

У доробку письменника чи не найбільший рукописний щоденник, який складається з близько 300 томів, що мають по 200 сторінок. Ця робота

вважається найбільш плідною за його життя. Перші записи в щоденнику датуються з 1961 року.

Щодо фольклорної діяльності, то Степан Пушик почав досліджувати усну народну творчість з двадцяти семи. Видав у той час колективну книгу «Чарівне горнятко», де були записи В. Бандурака, М. Івасюка та С. Далавурака. До книги увійшло 17 казок. «Чарівне горнятко» настільки припало до вподоби, цей твір розкупили вмить. У фольклористична колекція письменника налічує понад 350 томів. Найбільше записів С. Пушик віднайшов, коли працював журналістом газети «Прикарпатська правда» їздив на літературні виступи в Прикарпаття, Донеччини, Харківщини, Закарпаття. Збирач із легкістю знаходив носіїв фольклору, яких записував на магнітофоном та диктофоном. «Постійно треба мати при собі диктофон, ручку чи олівець з блокнотом, – радить фольклорист, – тупий олівець надійніший, ніж найгостріша пам'ять». Фольклору присвячені такі публікації «Чугайстер» у «Народній творчості та етнографії», «Чортові гори» – у часописі «Золоті ворота», згодом за твором створився телефільм про Карпатські гори, нарис «Івано-Франківщина» [88].

Письменник також підготував до друку два томи легенд та переказів, а також збірку прозивалок – жартівливих та іронічно-зневажених найменувань, якими послуговувалися громади сіл

Степан Григорович в «Анкеті «Вежі» зізнався: «Мені мій стиль не може надокучити, як і жанр, бо я не належу до тих письменників, які набили руку на писанні повістей, романів і все життя їдуть одним конем...кожна моя книжка інакша...День на день не подібний...» [1].

Неодноразово письменник наголошував, що ще в дитинстві зі захопленням та сумом слухав розповіді старших людей про важку історію Прикарпаття, різні приповідки, співанки, легенди «краяли мою душу ще школярем», прочитав велику кількість книг.

У житті письменника домінувала і велич, і захоплення, і критика. Василь Марко вказував на недоліки, які він віднайшов у збірці «Писаний камінь», робив зауваження щодо «надуманих образів» у творі «На тарелі половини - тепле сонце у перині...». Писав, що С. Пушик не може глибоко осягнути «суспільну основу» буття [29].

Отже, Степан Пушик почав свою викладацьку діяльність з 1999 року, працював і в «Прикарпатському національному університеті», і в «Івано-Франківській медичній академії», і «Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Степан Григорович зарекомендував себе як старанний, відповідальний, точний працівником. Студенти із великою охотою відвідували пари діяча, були активними. Важливо, що викладач умів і пожартувати, і підтримати студентів, і розповідати про міфологію та фольклористику, і залучити до організації різних свят. Був нагороджений орденом «За заслуги» II ступеня. При викладанні письменник чітко розрізняв рівні знань студентів. Приписував свою діяльність до шістдесятників, проте деякі дослідники вважали його або «пізнім» шістдесятником, або до 70-тих років. Письменник невтомно працював на ниві науки та літератури, любив багато читати, слухати різні приповідки від бабусі та матері. Творчий доробок письменника є багатогранний. У ньому ми зустрічаємо поезії, романи, повісті, есе, наукові статті, пісні, казки, оповідання, рецензії, роздуми, передмови, фольклористичні дослідження, гуморески тощо. С. Пушик захоплювався минувиною та сучасністю України, присвятив багато своїх прозових та поетичних творів рідному куточку, у якому проживав. Деякі твори були нагороджені різними преміями (Ірчана, Шевченка, Воляників-Швабінських тощо) перевидавалися декількома тиражами. Поезії письменника багато відомих композиторів поклали на музику, у репертуарі сучасних відомих співаків зустрічаються пісні на слова С. Пушика. Завдяки Д. Гнатюку та О. Білашу весь світ дізнався про молодого солдата, який так мелодійно та влучно писав. Його щоденник вважається найбільшим за кількістю сторінок. Багато відомих письменників, вчених, дослідників захоплювалися його

творами, зокрема О. Гончар, Б. Бойко, В. Івасюк, Д. Павличко тощо. Окрім позитивних відгуків про творчість С. Пушика, звучали і негативні, де вказували про його недоліки щодо написання досліджень про «Слово...». Письменник протягом життя збирав фольклорні замітки, йому легко вдавалося віднайти носіїв, він записував їх на диктофон або магнітофон. Важливо, що ці записи лягли в основу багатьох його творів, дали поштовх та знання для інших письменників.

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Сучасні історичні зміни постійно вимагають переосмислення ролі в освіті, у процесі навчання. На сьогодні одним із найважливіших завдань історичної науки залишається формування духовної сторони громадян України. Важливий засіб, який допомагає забезпечити цю ціль на уроках історії, є художня література. Вона надає великі можливості для образного зображення минулого, зачаровує душу, допомагає сформувати та конкретизувати історичні уявлення. Доречно підібрані літературні уривки поповнюють процес викладання незабутніми картинами минулого, підтримують увагу учнів та зацікавлюють їх до навчального предмета.

Художні твори поділяються на: історичну белетристику та літературні джерела досліджуваної епохи. До групи історичної белетристики належать історична драма, роман та повість. Автори таких творів максимально відтворюють минуле і прагнуть звернути увагу сучасників. Перед написанням вони ретельно опрацьовують історичні праці про ті події, які покладені в сюжет твору, щоб читач мав реальне підґрунтя твору. Одним із таких письменників є Степан Григорович Пушик, який переймався найбільше історією та вкладав тільки правдиві факти у свої твори. Звичайно, що його художні твори позначені суб'єктивізмом, але вони надається до історичного аналізу.

С. Пушик з дитинства чув різні легенди, пісні, приповідки, казки про місце, де проживав, про Україну. Саме ці історії й лягло в основу його творчості. Для кращого розуміння життя та творчого життя С. Пушика пропонуємо учням урок під назвою «Роль Степана Пушика та його творів в історії України», адже під час уроку реалізуються розвиваючі та освітньо-виховні завдання шляхом вдало підібраних вчителем методичних прийомів та засобів навчання.

Існують різні тлумачення уроку, кожен вчений, вчитель, викладач по своєму вкладає зміст у цей термін. Наприклад, Я. А. Коменський вважає, що урок є формою організації навчання, яка детермінована сталістю групи учнів, є обмеженою в часі і конкретним змістом навчального матеріалу [6].

М. М. Фіцула подає таке визначення «уроку» - «форма організації навчання, за якої заняття проводить учитель з групою учнів постійного складу, одного віку й рівня підготовки впродовж певного часу і відповідно до розкладу навчальних занять» [121].

У 80-тих роках ХХ ст. вчений М. Махмутов тлумачить урок так: цілісна система, форма організації навчання, виховання та розвитку учнів (колектив класу), яка забезпечує реалізацію в єдиному процесі засобів, змісту, форм і методів навчання [31].

За Н. Мойсеюк «урок» – це «відрізок» навчального процесу, який є закінченим у смисловому, організаційному й часовому відношеннях [33]

Н. П. Волкова вважає, що «урок – це логічно закінчена, цілісна, визначена в часі частина навчально-виховного процесу, за якої вчитель займається з групою учнів (у постійному складі) за певним розкладом» [7].

За визначенням В. Сухомлинського: «Урок – це дзеркало загальної та педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його кругозору, ерудиції [6].

Отже, урок – це організаційна складова навчального процесу і його функція піддається в отриманні певною мірою завершеної, але часткової навчальної мети. Урок як елемент навчального процесу, розкривається всіма своїми рисами і є основною формою навчання.

Урок історії – одним з небагатьох, який дає змогу вивчати різні джерела інформації, мислити вголос, розвивати усне мовлення, аналізувати, робити

висновки, висловлювати свої думки, піддавати критиці теорії, керувати здобутими знаннями, враховувати помилки інших, набувати життєвого досвіду.

Для формування національної свідомості потрібно знати та вивчати історію свого народу. За словами відомого історика М. Грушевського: «Без знання минулого не можливо точне поняття про сучасне» [11].

Уроки історії спрямовані на досягнення мети: розвивати, виховувати, навчати. Згідно цього, до уроку ставляться загальні вимоги, які конкретизуються в розвиваючих, виховних і дидактичних вимогах. До дидактичних вимог відносять: точне формулювання освітніх завдань до кожного уроку; реалізація інформаційного наповнення уроку та вдосконалення змісту з врахуванням особистих і соціальних потреб; впровадження «сучасних технологій пізнавальної діяльності»; поєднання різноманітних форм, методів і видів; креативний підхід до створення структури уроку; об'єднання різних форм діяльності: групової, колективної та індивідуальної; забезпечення зворотного зв'язку, дієвого управління й контролю; майстерне проведення уроку.

До виховних вимог уроку відносять: формулювання виховних можливостей матеріалу; формування виховних завдань, які вдало поєднанні з змістом і цілями навчальної роботи; виховання дітей на загальнолюдських цінностях; формування життєвих якостей: акуратності, посидючості, самостійності, відповідальності і т. д.; уважне і бережливе ставлення до учнів, придержування вимог педагогічного такту, взаємозв'язок з учнями та зацікавленість їхніми успіхами.

До розвиваючих вимог належать розвиток та формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності, творчої ініціативи, інтересів й активності учнів.

Також, виділяють ще й інші вимоги до уроку, а саме: психологічні, організаційні, оптимального спілкування, управлінські, співпраці, етичні,

санітарно-гігієнічні тощо. На нашому уроці ми будемо використовувати дидактичні, розвиваючі, виховні та психологічні вимоги.

Типи уроків історії насамперед залежить від дидактичної мети, яку поставить вчитель. Кожен тип уроку має певну структуру, яка складається з взаємопов'язаних елементів уроку.

Найбільше схиляються до такої типології уроків з історії:

- урок засвоєння нових знань, де основними завданнями є вивчення певного обсягу нових теоретичних відомостей, формування понять;
- урок формування вмінь та навичок. На цьому уроці важливою є самостійна робота учнів;
- урок узагальнення і систематизації знань, на якому узагальнюється весь пройдений матеріал розділу;
- урок перевірки знань, умінь і навичок, де учні виконують практичні завдання, розв'язують проблемні ситуації.
- комбінований урок, де реалізуються майже усі попередні типи.

Урок на тему «Роль Степана Пушика та його творів в історії України» є комбінованим, оскільки важливо не тільки розповісти біографічні дані письменника, проаналізувати його збірки, а й перевірити знання учнів. Цей урок має таку структуру:

1. Вступ. Актуалізація опорних знань учнів.
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Мотивація вивчення нової теми. Виклад нового матеріалу.
4. Узагальнення й закріплення вивченого на уроці.
5. Висновки й підсумки роботи на уроці.
6. Домашнє завдання.

Розглянемо детальніше етапи нашого уроку: На першому етапі вчитель ставить декілька питань учням про Степана Пушика, «Асоціативний куш» із

ключовим словом «поезія». На другому етапі вчитель перевіряє домашнє завдання. Діти наперед підготували основні примітки з біографії Степана Пушика, тому їхню підготовку до уроку можна перевірити за допомогою історичного диктанту. Третій етап передбачає, що вчитель ознайомлює дітей із роллю письменника в історії нашого краю, розповідає, що передбачає урок, знайомить з художніми творами, щоденниками та записами Степана Григоровича. Етап узагальнення передбачає роботу з картками, кросворд, складання схем, питань один одному, робота в парах та малих групах. На п'ятому – вчитель підводить підсумки за допомогою методу мікрофон «Що найбільше сподобалося?». Останній етап не є менш важливим, оскільки потрібно вдало пояснити домашнє завдання, яке найперше потрібно написати на дошці. Учні повинні будуть написати есе про Степана Пушика.

Метод навчання – це впорядковані способи діяльності учителя й учнів, які спрямовані на вирішення навчально-виховних завдань. У дидактиці виділяють різні підходи до систематизації методів навчання.

Найпоширеніші класифікації методів: «За джерелом знань (Д. О. Лордкіпанідзе, Є. Я. Голанд, Н. М. Верзлін та ін.); за рівнем проблемності засвоєння знань (М. І. Махмутов); за характером логіки пізнання (І. Я. Лернер); на основі цілісного підходу навчальної діяльності (А.М. Алексюк); на основі цілісного підходу до процесу навчання (Ю.К. Бабанський) та інші» [7].

На нашому уроці ми використовуємо такі методи навчання, а саме: робота в парах; «Асоціативний кущ»; робота в малих групах; вирішення проблем; мікрофон.

Для підвищення ефективності навчання та засвоєння знань з предмета історії важливе значення має застосування засоби навчання, які дозволяють створити уявлення про окремі факти та явища історії, а також про історичний процес у загальному. Засоби навчання – це ідеальний або матеріальний об'єкт, який застосовують для засвоєння знань, створення досвіду практичної та

пізнавальної діяльності. Вони суттєво впливають на якість знань дітей, їх професійне становлення та розумовий розвиток. До засобів навчання входять навчальні посібники, підручники, дидактичні матеріали, обладнання, технічні засоби, навчальні кабінети, телебачення та інші засоби масової комунікації. Засобами можуть бути і реальні споруди та об'єкти.

Вони виконують такі функції: засвоєння нового матеріалу, інформаційну та контрольну. Вибір засобів залежить від змісту дидактичної концепції мети, методів, умов і форм навчального процесу. На сьогодні у педагогіці немає загально-прийнятої класифікації навчальних засобів. Ми використали у своєму дослідженні класифікацію В. Оконь, у якій засоби навчання поділені відповідно до наростання: прості та складні. До простих належать: візуальні засоби та словесні, а до складних – механічні візуальні пристрої, аудіовізуальні, аудіальні засоби і засоби, які автоматизують процес навчання. Під час уроку на тему «Роль Степана Пушика та його творів в історії України» варто використовувати прості засоби: збірки, портрети письменника тощо.

Отже, на уроках історії вчителям варто використовувати висловлювання великих людей, письменників, поетів, теоретиків та ін. Це сприяє на почуття учнів, наштовхує їх на різні дискусії, мотивує до вивчення шкільних тем, допомагає підсумовувати вивчену тему, зробити певні висновки тощо.

Художня література є одним із широко використовуваних прийомів у викладанні історії. Вона допомагає конкретизувати історичний матеріал та формувати в учнів колоритні образи минулого, які є частиною історичних уявлень дітей. Художня книга підтримує увагу учнів та розвиває інтерес до предмету. У ній барвисто та яскраво описані ті історичні події, які змальовує автор твору. Зазвичай, вчитель використовує фрагменти тексту, щоб відтворити історичні події та колорит епох. Викладач може самостійно обирати твори письменників та поетів для уроків та позакласної роботи. Вміло підібраний

матеріал реалістично та з повнотою зображує сутність суспільно-політичних явищ різних епох. Література значно підсилює доказовість викладу матеріалу.

Варто зазначити, що постійне використання художніх творів на заняттях може перевантажити навчальний матеріал літературними цитатами, образами та посиланнями.

Отже, важливо вивчати історію минулого, варто пропагувати імена діячів, які активно брали участь у творенні його в школі. Степан Пушик був одним із творців, тому потрібно використовувати його здобутки на уроках історії України. Нами було розписано перебіг комбінованого уроку на тему «Роль Степана Пушика та його творів в історії України», де ми старалися максимально використати більше засобів, методів, вимог тощо.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі ми намагалися якнайповніше розкрити творення індивідуальність Степана Пушика, його життєвий та творчий шлях. Спробували через його цитати та його друзів відчутти колоритність того часу.

Позитивною стороною зібраних матеріалів є те, що їх можна використовувати на уроках історії України. Ми мали змогу розписати етапи проведення, методи, засоби, та вимоги до уроку на тему «Роль Степана Пушика та його історичних творів в історії України».

Пушик ніколи не приховував свої недоліків, не боявся конструктивної критики і це є найкращими сторонами письменника. Він не терпів звинувачень у збайдужілості та збронзовілості. Від початку життєвого шляху до кінця залишався контрастним та суперечливим. Завжди був принциповим у своїх рішеннях. Любив та з теплотою ставився до своєї рідної держави. Його життя завжди було зразковим служінням для народу. Талант та працелюбність С. Пушика відзначені різними преміями та орденами. Знаковою є премія імені Тараса Шевченка.

Важко було письменнику ще з дитинства, оскільки батько помер, мати була хвора, а йому такому юному доводилося працювати, щоб забезпечити своїх братів та сестер, зазнавати утисків від влади. Від того часу письменник активно пише вірші, які теж приносили гроші. Знайомиться з І. Миколайчуком і його поетичний та життєвий шлях кардинально змінюється під впливом думок актора. Вони досить часто відвідували один одного та листувалися, це свідчить про щирі дружбу.

Завдяки набутків молодого віку бачимо міцний фундамент його таланту в зрілому віці. Перебував в активній опозиції щодо брехні, підступу та лукавства. Неодноразово його будинок обшукували, стежили за його діяльністю радянські діячі. Були в його житті і арешти. Важко переживав письменник за долю його

друзів, яких або розстріляли, або вбили. Він тяжко пережив смерть В. Івасюка, з яким мав тісний зв'язок, разом писали пісні на слова С. Пушика. У своїх розвідках письменник намагався дізнатися винувадця смерті Івасюка, називав імена друзів, товаришів з якими спілкувався автор

Степан Пушик був активним громадським діячем, брав участь у голосуванні за важливі для нас тогочасні закони, тричі висувався депутатом до Верховної Ради.

Захоплення фольклором, що спричинило вироблення кордоцентризму в національному характері творчості С. Пушика спостерігаємо в його мініатюрах. Автор вдається до обґрунтування мотивів та образів українського фольклору та згадує слов'янську міфологію, перелічуючи назви божеств: Велеси, Буси, Перуни і Лади і т. д. Через інтертекстуальний перегук із народними віруваннями та традиціями поет відтворює долю нації. Історичний дискурс С. Пушика не позбавлений і філософських понять та роздумів, постійних трансформацій історичного змісту в символічний і міфологічний та філософський. Отже, поетична та прозова творчість С. Пушика містять широкий історичний контекст, його твори сприяють новому прочитанню історії українського народу.

Отже, у магістерській ми спробували виконати завдання, які були покладені в меті, а саме: розкрити формування особистості поета в дитинстві, ставлення батьків до дитини; охарактеризувати Степана Пушика як громадського та політичного діяча; висвітлити наукову та педагогічну діяльність письменника; дослідити українську історію як тло прозових та поетичних творів Степана Пушика; описати практичне використання матеріалів цієї роботи в навчально-виховному процесі, який відбувається в сучасних ліцеях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анкета «Вежі». *Вежа (Кіровоград)*. 2002. №12.
2. Бабій В. Світлої пам'яті. Степан Пушик [В ніч на 14 серпня 2018 р. помер поет, прозаїк, пісняр, краєзнавець, етнограф, фольклорист, мемуарист, культурно-громадський діяч]. *Освітнянське слово*. 2018. № 24-25/29 серпня. С. 7.
3. Баран Є. Вікторівський хлопоман. URL: <http://bukvoid.com.ua/print/?1107>
4. Баран Є. Пушик...[Степанові Григоровичу на 70-літній ювілей]. *Перевал*. 2014. № 3-4. С. 293-294.
5. Баран Є. Степан Пушик у вимірах часу. Етнос і культура [Текст]: часопис Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника: збірник науково-теоретичних статей. Гуманітарні науки. Івано-Франківськ, 2006. № 2-3. С. 271-272.
6. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 566 с.
7. Волкова Н. Педагогіка. 4-те видання. Академвидав. 2012. 616 с.
8. Гончарук О. У вічність відійшов славетний прикарпатський письменник, громадсько-культурний і політичний діяч Степан Пушик. *Галичина*. 2018. № 71. С. 2.
9. Гринда С. Хмаролом інтелігентської ментальності: [крит. зауваження щодо кн. С. Пушика «Хмаролом»]. *Прикарпатська правда*. 2000. 16 вересня.
10. Грицан Н. Я йду по своїй землі!... : [сценарій поетичної вистави за творами Степана Пушика]. Слово у поетичному театрі [Текст]: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2008. С. 253-298.

11. Грушевський М. Історія української літератури: В 6-ти т., 9-ти кн. Т. 1. Київ : Либідь, 1993. С. 551
12. Грещук В. Гуцульський говір у повісті Степана Пушика «Перо золотого птаха». Етнос і культура. 2010. № 6-7. С. 129-136.
13. Довженко Я. То був справжній аншлаг з нагоди 50-літнього ювілею С. Пушика. *Поліття*. 1994. Лютий. № 6. С. 9-11
14. Єрушевич Т. «Репортер» – це шматка! : [інтерв'ю з Степаном Пушиком]. *Репортер*. 2001. 8 лютого (№ 6). С. 6.
15. Зеленюк В. Нові відзнаки Степана Пушика [у Львівській обласній організації НСПУ гол. ред. журналу «Дзвін» Р. Кудлик вручив С. Пушику диплом та премію ім. Романа Федоріва за найкращу публікацію в цьому часописі за минулий рік]. *Галичина*. 2012. 5 квітня (№ 50-51). С. 19.
16. Зьола Л. Заплакані вікна. Спомин про Степана Пушика. *Дзеркало тижня*. 2018. № 30. С. 14
17. Ільєва Г. Фольклористична діяльність Степана Пушика. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 1-2. С. 59-64.
18. Качкан В. «Хмаролом» С. Пушика [роздуми над книжкою]. *Дзвін*. 1998. № 8-9. С. 152-154.
19. Качкан В. За престолом нації: Степан Пушик в орамленні доби / передмова, упорядкування, текстологічна редакція листів, примітково-коментована база, підготовка ілюстрацій доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШ, заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Качкана. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 496 с.
20. Кононенко В. Художній світ Степана Пушика. *Дзвін*. 1996. № 7. С. 130-134.
21. Коваль І. Ти, серце, не спиш?. *Радянська Україна*. 1982. 28 січня.

22. Костюк В. Сценарій вечора-зустрічі із С. Пушиком. Ось і школа, ось і клас (із учительського досвіду) [Текст]. Івано-Франківськ, 2007. С. 32-38.
23. Кугутяк М. Стародані скельні святилища Космача. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2012. Вип. 4. С. 6-15.
24. Куфрик Б. Степан Пушик хоче зняти кіно. *Експрес*. 2006. 18-25 травня. С. 4.
25. Лис В. Світло душі: (на спомин Степана Пушика). *Галичина*. 2018. № 83. С. 15
26. Лист від 25-30 серпня 2001 року
27. Ліщинська К. Орденом «За заслуги» II ступеня нагороджено Степана Пушика. *Галичина*. 2017. № 73. С. 1.
28. Логвиненко О. Блакитний промінь душі: [про зб. вибр. тв. С. Пушика «Хмаролом»]. *Літературна Україна*. 1998. 4 червня. С. 4.
29. Марко В. Параметри поетичного світу: обговорюємо проблеми молоді поезії. *Дніпро*. 1974. № 10. С. 142-143
30. Марцінків Р. Людина-легенда Степан Пушик. URL: <https://www.martsinkiv.if.ua/liudyna-lehenda-stepan-pushyk/>
31. Махмутов М. И. Современный урок. Мариуполь : Педагогика, 1981. 192 с.
32. Михайлюк Б. Вартовий галицької брами: До 60-річчя з дня народження С. Пушика. *Рідна земля*. 2004. 22 січня. С. 1-2.
33. Мойсеюк Н. Є. Педагогика. Київ, 1999. 348 с.
34. «Моє ім'я – Степан, моє ім'я – «Вінок»... (В Івано-Франківську вшанували пам'ять письменника) С. Пушика. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/moye-im-ya-stepan-moye-im-ya-vinok/>

35. Мороз В. Невтомний збирач язичницьких таємниць : [видавництво «Нова зоря» вийшла друком книга 2 шостого тому творів Степана Григоровича Пушика]. *Літературна Україна*. 2017. № 6. С. 6-7.
36. Мороз В. Пушикові рукописи чекають виходу у світ (на спомин Степана Пушика). *Галичина*. 2018. № 73. С. 4.
37. Назарчук Д., Краснодемський В. Не балакати про Україну, а працювати задля неї [інтерв'ю з Степаном Пушиком]. *Голос України*. 13 березня. С. 13.
38. Новиченко Л. Від учора до завтра. – Київ : Радянський письменник, 1983. – 285 с.
39. Огар А. Вербалізація концепту небо в поетичній мові Степана. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2010. Випуск 25/26. С. 242–245.
40. Пам'яті видатного письменника. Степан Пушик: Любіть живих! *Перевал*. 2018. № 3-4. С. 227-230.
41. Панченко В. Штрихи до портрета – «порушник спокою» (Степанові Пушику– 50). *Слово і доля* : зб. на пошану письменника, професора Степана Пушика . М-во освіти і науки України, Прикарпат. ун-т ім. Василя Стефаника, Ін-т українозн. Прикарпат. ун-ту. Івано-Франківськ, 2004. С. 39-40
42. Пелипейко І. Степан Пушик діждався вибраного: [про зб. «Хмаролом»] *Освітнянський вісник*. 1998. 24 травня.
43. Помер відомий письменник з Прикарпаття Степан Пушик URL: https://kurs.if.ua/news/pomer_vidomyy_pysmennyk_z_prykarpattya_stepan_pushyk_68174.html
44. Пушик С. Батько і син з-під сузір'я порядності: [В. Івасюк]. *Галичина*. 2010. 24 липня (№ 10). С. 6.

45. Пушик С. Богданові дуби: [міфологічні уявлення давніх українців про священні властивості дуба; висловлюється гіпотеза, яка пов'язує Богданові дуби з народним героєм Б. Хмельницьким] Етнос і культура [Текст]: часопис. Івано-Франківськ, 2010. № 6-7. С. 139-143.
46. Пушик С. Божа криниця й підземелля Аридника [повісті теперішнього часу]. *Галичина*. 2011. 25 січня (№ 11). С. 8.
47. Пушик С. Буж і Довбуш у світлі карпатських легенд. Прикарпатський вісник НТШ [Текст]: наукові матеріали /гол. ред. Мойсишин В. М. Івано-Франківськ, 2010. С. 126-156.
48. Пушик С. Бусова книга : [дослідження про долітописний період нашого язичництва. Окремі розділи]. *Перевал*. 2001. № 1-2. С. 254-298.
49. Пушик С. Бусове письмо. *Перевал*. 1993. № 2. С. 81-97.
50. Пушик С. Великдень нашої держави: актуальна історія. *Березіль*. 1997. № 7-8. С. 133-153.
51. Пушик С. Верховина митця й поета: [про українського поета Б. Радиша-Маринюка]. Блискавиці б'ють у найвищі дерева...[Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 168-174.
52. Пушик С. Віха – символічне дерево життя. *Етнос і культура*. Часопис Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника: збірник науково-теоретичних статей. Гуманітарні науки. Івано-Франківськ, 2006. № 2-3. С. 231-239.
53. Пушик С. Вперед молоде України! *Галичина*. 2004. 27 листопада. С. 4.
54. Пушик С. В степу за Уралом: [про життя Т. Г. Шевченка після арешту 1847 року]. Блискавиці б'ють у найвищі дерева...[Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 84-90.

55. Пушик С. Галицькі токи – місця давніх святилищ. *Літературна Україна*. 2011. № 29 (4 серпня). С. 9, 16.
56. Пушик С. Галич. *Перевал*. 1998. № 3. С. 10.
57. Пушик С. Галичина і княгиня Ланка. *Галичина*. 2005. 17 вересня. С. 7.
58. Пушик С. Глибинні корені кобзареві поезії. *Прикарпатський вісник НТШ* [Текст] : науковий журнал. Івано-Франківськ. 2013. № 2(22) Слово. С. 134-149.
59. Пушик С. Гуртуймося, трудімося, щоб жила рідна Україна. *Рідна земля*. 2003. 21 серпня. С. 2.
60. Пушик С. Де поховано автора «Слова..» (гіпотеза, що автором літературного твору XII ст. був галицький князь Володимир, син Ярослава Осмомисла і похований він в Миколаївському монастирі під Галичем). *Галичина*. 2017. № 10. С. 13.
61. Пушик С. Де стояв терем галицьких князів? [гіпотези – Роман Метиславович]. *Галичина*. 25 березня. С. 7.
62. Пушик С. Дорога до спілки письменників. *Галичина*. 2016. № 35. С. 9.
63. Пушик С. Дух одержимості: [про українського письменника, художника, фольклориста, композитора В. Полека] Блискавиці б'ють у найвищі дерева...[Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 114-126.
64. Пушик С. Івано-Франківщина. Київ : Товариство «Україна», 1984. 46с.
65. Пушик С. Клич захисника Вітчизни: [західноукраїнська поезія]. *Перевал*. 2015. № 3-4. С. 71-74.
66. Пушик С. «Мельничукознавці» на могилі поета: [про українського письменника Т. Мельничука] Блискавиці б'ють у найвищі дерева...[Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 126-168.

67. Пушик С. Міфологічний світ Марка Черемшини. «Покутська трійця» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття [Текст]: збірник наукових праць. Івано-Франківськ, 2006. С. 308-316.
68. Пушик С. Назва «Русь» від імені Бога. Українство: національно-духовні наміри: збірник наукових праць і матеріалів. Івано-Франківськ, 2005. С. 10-15.
69. Пушик С. Нариси з історії Вікторова. URL: <http://slovoprosvity.org/2018/02/05/stepan-pushyk-narysy-z-istoriji-viktorova/>
70. Пушик С. Народна оповідачка й співачка доня Юрчак: [с. Грабовці, Богородчанського району, Івано-Франківської області] Блискавиці б'ють у найвищі дерева... [Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 104-114.
71. Пушик С. Овіяний степовими, морськими, гірськими вітрами і вітром шістдесятих ХХ століття. Роздуми над п'ятикнижжям Віталія Колодія. Блискавиці б'ють у найвищі дерева... [Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 174-203.
72. Пушик С. Пересопниця. *Галичина*. 1998. 19 вересня. С. 6.
73. Пушик С. Перший крок до волі. До 20-річчя ухвалення Верховною Радою Декларації про суверенітет України. *Галичина*. 2010. 15 липня. (№100-101). С. 4.
74. Пушик С. Письменники поніміли й не бачать, що держава гине. Західний кур'єр. 2002. 5 грудня. С. 4.
75. Пушик С. Пісні, що кликали до боротьби... пісні УПА. *Дзвін*. 2003. № 2. С. 112-115.
76. Пушик С. Про мову й освіту. *Урок української*. 2003. № 1. С. 5.

77. Пушик С. Райдуга над живою криницею: поема чи пісня. Кур'єр Кривбасу. 2001. № 143. С. 74-129.
78. Пушик С. Роздуми й висновки. Поезія. *Літературна Україна*. 2018. № 37. С. 11.
79. Пушик С. Саркофаг автора «Слова...» Чи не в Галицькому Миколаївському монастирі поховано князя Володимира Ярославовича, автора «Слово о полку Ігоревім» і «Слова...» та «Моління Даниїлла Заточеника». *Галичина*. 2017. № 55. С. 15.
80. Пушик С. Світло української революційної ватри зіграло весь світ: [інтерв'ю/розмову вела Оксана Процюк]. *Галичина*. 2013. 17 грудня (№ 190). С. 3.
81. Пушик С. Святівіт (міфологія). *Молодь України*. 1995. 12 вересня. С. 3.
82. Пушик С. Соціал-демократичні ідеї в творчості Лесі Українки. *Українська соціал-демократія і національна державність*. Івано-Франківськ, 2001. С. 86-106.
83. Пушик С. Скельно-печерні святилища. *Перевал*. 2001. № 1-2. С. 294-298
84. Пушик С. Слово митця як совість часу. *Діалоги: Слово наукової еліти в суспільному житті краю* [Текст]. Івано-Франківськ, 2011. С. 23-31.
85. Пушик С. Срібна Земля – назва дохристиянська : [етимологія назви Закарпатської області, яку називають Срібною Землею]. *Галичина*. 2015. 10 грудня (№ 184-185). С. 14.
86. Пушик С. Таємничий код Франкового села й обійстя. *Блискавиці б'ють у найвищі дерева...* [Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ. 2011. С. 90-100.
87. Пушик С. Тарасовими шляхами. *Галичина*. 2001. 8 березня. С. 4.
88. Пушик С. Твори [Текст] в 6-ти томах – Т. 6. Книга 1: Бусова книга, історія, фольклор, міфи. Івано-Франківськ : Нова Зоря. 2014. 960 с.

89. Пушик С. Творча інтелігенція і проблема державотворення. Державна політика в гуманітарній сфері [Текст]: матеріали круглого столу. Івано-Франківськ, 2001. С. 38-64.
90. Пушик С. У народу взяв – народові повернув. *Дзвін*. 2014. № 7. С. 145-146.
91. Пушик С. Хто тримає наше небо? [Т. Шевченко і сьогодні]. *Дзвін*. 2001. № 3. С. 134-138.
92. Пушик С. Червона рута цвістиме вічно [спогади С. Пушика про В. Івасюка]. *Українська культура*. 2004. № 2-3. С. 12-14.
93. Пушик С. Через словесність до антів. *Вісник Прикарпатського університету: Філологія*. Випуск 1. Івано-Франківськ. 1995. С. 54-61.
94. Пушик С. Г. Я для України жив: У 2-х т.: Т. 1 / Упоряд. Ольга Слоньовська. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 348 с
95. Пушик С. «Я грішна: я дуже люблю тебе...» : [про поетесу з Прикарпаття О. Слоньовську] Блискавиці б'ють у найвищі дерева... [Текст]: повість, есеї. Івано-Франківськ, 2011. С. 210-213.
96. П'ять «добрих речей» Степана Пушика. Галичина. 2009. 27 січня (№ 13). С. 7.
97. Рудковський М. Рапсодія Степана Пушика: [зб. поезій «Хмаролом»] *Рідна земля*. 1998. 20 березня.
98. Савчук І. Гуцульщина у дзеркалі поезій Степана Пушика. *Гуцульська школа*. 1994. № 2. С. 27-29.
99. Салига Т. Отут мого предка слід...(Степан Пушик). Воздвиження храму [Текст]. Львів, 2008. С. 421-433.
100. Салига Т. Треба йти до осені (Степану Пушику – 60). *Українознавчі студії* [Текст] / гол. ред. Василь Грещук . Івано-Франківськ, 2003. Випуск 4-5/ 2002-2003. С. 349-355.

101. Салига Т. Як упіймати перо золотого птаха: Літературна силуетка Степана Пушика «з букетом» його висловів. *Дзвін*. № 1. С. 121-128.
102. Селецька О. Приповідки від Степана Пушика. *Слово Просвіти*. 2009. 13-19 серпня (№ 32). С. 15.
103. Слабошпицький М. Моральний імператив дружби. *Літературна Україна*. 2019. № 33-34. С. 5.
104. Слово про Степана Пушика: [до 70-річчя від дня народження]. *Галичина*. 2014. 23 січня (№ 10-11) С. 8-9.
105. Слоньовська О. Був поет такий, що бачив: [поради до вивчення на уроках літератури рідного краю поезії С. Пушика про Гуцульщину]. *Гуцульська школа*. 1994. № 2. С. 29-31.
106. Слоньовська О., Маціборська Г. Ватра Степана Пушика: [Про нову книжку письменника і не тільки про неї]. *Березіль*. 2004. № 4. С. 154-165.
107. Слоньовська О. Степан Пушик: погляд із вічності (пам'яті видатного прикарпатця присвячується). *Галичина*. 2018. № 81. С. 8.
108. Слоньовська О. Степан Пушик: самодостатність унікальної особистості, талант високої проби : [до 70-річчя з дня народження]. *Українознавчі студії* [Текст] науково-теоретичний журнал Інституту українознавства. Івано-Франківськ, 2014-2015. № 15-16. С. 347-354.
109. Смоляк О. Його ім'я вінок: Степанові Пушику – 50. *Світ молоді*. 1994. 21 січня. С. 12.
110. Смоляк О. С. Пушик: «Колись наші предки писали ядучого листа турецькому султанові, а нащадки їздять за море по шмаття або й залишаються там у борделях» [розмова з письменником]. *Київ*. 2001. № 9-10. С. 9-11.

111. Сорока П. Дорогами долі. Слово Просвіти. 2018. № 34(23-29 серпня). С. 11.
112. Степан Пушик: Барометр епохи URL: <http://www.golos.com.ua/article/327053>
113. Степан Пушик – людина тижня. *Репортер*. 2010. 1 липня. (№ 26). С. 3.
114. Степан Пушик – співець карпатського краю [сценарій уроку]. *Освітнянське слово*. 2001. 23 лютого. С. 2.
115. Степанові Пушику – 50. *Рідна земля*. 1994. 21 січня. С. 3.
116. Стефурак Н. Пушика було повно скрізь. *Галичина*. 2007. 10 лютого.
117. Сто тисяч на твори Степана Пушика. *Галичина*. 2004. 26 лютого. С. 3.
118. Тавачин Л. Це я тобі, мій ясночололий краю, Віддав любов і силу молоду. Притча про таланти ювіляра Степана Пушика. Краєзнавець Прикарпаття. 2004. № 3 (січень-червень). С. 72-73.
119. Тугай Л. 200 пісень Степана Пушика : [три альбоми пісень на слова Степана Пушика з передмовою Г. Карась «Треба йти до осені», «Зелені човни» та «Дзвони надій»]. *Галичина*. 2015. 27 жовтня (№ 159). С. 8.
120. Тугай Л. Степана Пушика нагородили премією «Русалки Дністрової». *Галичина*. 2013. 20 липня (№ 107). С. 8.
121. Фіцула М. М. Педагогіка: Посібник – Київ : Академія, 2000. 542 с.
122. Холєвчук Н. Наодинці з віршами С. Пушика: урок літератури рідного краю. *Поліття*. 1994. № 12. Квітень.
123. Хороб С. Витоки великої любові: [Степан Пушик]. Збережені миті (Статті, портрети, інтерв'ю, огляди, рецензії) [Текст]. Івано-Франківськ. 2015. С. 83-88.

124. Шелест Ю. Поет на сповіді: [про кн. С. Пушика «Хмаролом»]
Вечірній Київ. 1998. 11 вересня.
125. Щоденник Степана Пушика.
126. Юсип Д. «Тоді навіщо нам зрячі очі..» Степанові Пушику 50. *Дзвін*.
1994. № 1. С. 129-135.

Додаток

Жовтень, 1989: Пушика продовжують "звинувачувати" у націоналізмі

11/10/1989 «Прикарпатська правда» надрукувала мою обскубану репліку-відповідь Дедуріну, який мене й Товариство звинуватив у націоналізмі. Я йому врїзав по совісті, та Громадський злякався друкувати й поскорочував. Але в цілому відповідь виглядає пристойно. «Правда» (стаття В. Дрозда) напала на львів'ян, в т. ч...

Як у Воскресенському стародавню церкву відкопували

11.X.1989. Учора в полудне я сів на автобус і поїхав на розкопки Воскресенської церкви. Пасажири автобуса мало мене не побили, бо я звернувся до них, аби...

Львівська кривава неділя і спалення червоних прапорів

6.X.1989. Нині опозиція Єльцин, Афанасьєв, Попов і ще, і ще. Горбачов, якщо не поліпшиться економічне становище в країні, може не втриматися при владі. Гадаю, що у випадку перевороту в союзних республіках можуть статися такі трагічні події, які важко передбачити. Нам...

Громадськість виступила проти зняття Пушика з виборів на користь Павличка (1)

1.X.1989. Дуже похолодніло. Дощ пускається, хмари осінні, листя паде. «Прикарпатська правда» вийшла з моєю передвиборною платформою. Відгуки якнайкращі, радять не знімати себе з кандидатів, але я пообіцяв Павличкові й...

Сутичка влади з патріотами: Я ... Степан Пушик! Не бийте людей!

21.IX.1989. У Києві дуже тепло. Золота осінь. У Спільці обговорив усе, що пов'язано з поїздкою до Польщі, полагодив усі справи, пов'язані з

Товариством мови, влаштувався до готелю «Київ» і пішов до будинку вчителя на вечір Коцюбинського. Тут виступав я. Павло...

Свічковий хід у Франківську (1)

13.IX.1989. На зустрічі письменників з М.С. Горбачовим. ІВАН ДРАЧ: Ось ви побували у Львові, у Києві, на машині їхали з Києва в Донецьк. Ви побачили хоч одну назву села українською мовою? України вже нема. ГОРБАЧОВ: Иван, не пужай! ІВАН ДРАЧ: У Вінниці за одну...

Як Павличко перед виборами приїжджав агітував

12.IX.1989. Вчора на правлінні Товариства Шулепа, Турянська і Путько розтрубіли, що Павличко їде поїздом, якбито його зустріти. Зустрічати, то зустрічати. Турянська одягла сукенку «в українському дусі», взяла двох дівчат з училища у вишиваночках, прийшов Степаняк, двоюрідний брат Турянської, і її...

Пушик зареєструвався у кандидати до Верховної Ради України

11.IX.1989 Сьогодні між 8-ою і 9-ою годиною по першій програмі радіо прозвучав наш радіопереклик Харків – Черкаси – Івано-Франківськ – Київ. Дуже добре, що дали мої зауваження до проекту Закону про мову державну. І вчора по телебаченню, і сьогодні по радіо пішло...

Як Степана Пушика висували в народні депутати і що з того вийшло?

1.IX.1989. Дощ. Болить голова. О 9-ій виступав на відкритті СШ № 23. Запрошували студенти педінституту на зустріч, але я не пішов, бо ж пообіцяв бути в Боднаріві, в школі, де мене висунули в депутати. Зустріч з вчителями й учнями відбулася в будинку культури...

Серпень 1989 року: в країні не може процвітати рабство, інакше країна ця загине

22.VIII.1989. Учора провів засідання правління Товариства мови (щопонеділка засідаємо), а в суботу – раду, на якій обговорили багато гострих питань. Збираємо матеріали про етикетування продукції й різних виробів (аби все перевели на українську мову), ведення документації теж. Вже ряд підприємств стали...

Великі підприємства Прикарпаття переводять документацію на українську мову

11.VIII.1989. Цього вечора, 11 серпня, так побили Романа Левицького, що він, не приходячи до пам'яті, помер у лікарні. Роман Степаняк бачив, як він лежав. х х х Бачили з дочкою Лесею орлана над Чорним лісом. Символічно: орел над Чорним лісом. Водив я...

Сонячне майбутнє від комуністів ще далі, аніж райське життя християн

3.VIII.1989. У профілакторію. У лісі за Рибним. Два дні лив дощ. Сьогодні випогодилося. Вчора боліла голова, але я все одно записував пісні від Липчучки. Унікальна жінка. Не вчилася в школі, але життєвою мудрістю світиться вся. х х х Нова трагедія. В Києві завалилася...

23 липня 1989 року: "Івано-Франківськ ще ніколи, мабуть, не бачив стільки синьо-жовтих стягів"

21.VII.1989. Поїхали всі до села, бо в сестри Ганни весілля, дочку віддає. Пропонували мені старостою бути, але я цю функцію передав швагрові Василеві. Василь і сестра Олеся дуже багато напрацювалися там. Взагалі родина моя дружна, і всі підключились до роботи...

Місцеві чиновники бояться виборів і їм у липні було не до РУХу

11.VII.1989. Приїхали з Київського телебачення знімати отой телефільм, про який домовлялися зі мною ще торік, а я все відкладав. Завтра приступаємо до

зйомок в Галичі, а післязавтра їдемо в гори. Всі четверо ходили до театру дивитися «Отелло» Шекспіра у постановці Львівського...

Письменники не можуть бути поза народним рухом

01.VII.1989. Учора до Івано-Франківська приїхали зі Стрия Євген Долматовський, Юрій Кузнєцов, Юрій Дудін, Петро Кошель, Віталій Крикуненко (ці з Москви); Галина Булика і Казимир Комейша (з Білорусії); Улугбек Ісдаветов, Рустам Джангуджин (казахи) і багато інших (з різних республік Союзу)...

Росіяни страшенно перелякані тим, що відбувається в Україні

20.VI.1989. «Прикарпатська правда» опублікували мою статтю «Дивлюсь я на назву...». Стаття має сильний резонанс. Вдалося казати те, чого не говорилося раніше, бо не можна було опублікувати. х х х Великий гомін про події недільні в Івано-Франківську. Серед ночі начебто зарубіжні радіостанції передавали, що...

Як в Івано-Франківську на зруйнованому цвинтарі відкривали меморіал січовим стрільцям

10.VI.1989. Учора і сьогодні холодно, хмарно. Я бігаю до матері в лікарню – ношу їду. Вчора їй було легше, повечеряла. Возили на японський апарат «Луна». Підозріння різні, діагнозу точного нема. Хвороби матеріні пригнобили мене на два роки. Добре, що не згодився...

Червень 1989 року: "Горбачьов боїться перевороту військових"

1.VI.1989. Опівніч. Не спиться. Падає дощ. Я гадаю собі, що цей дощ дуже і дуже потрібний, бо зливи прибили землю, й вона зробилася, як панцир. Казав Іван Малкович, що моя поетична книжка «Галич» зібрала шалений тираж – більше 23 тисячі примірників, але...

Травень 1989 року минув під гаслом " все дається важко"

20.V.1989. Про мене розпускають різні плітки, чутки, компромат. Найновіше: Пушик дає назад, виступає проти «Руху». Біда та й годі. Купка наших вар'ятів-неформалів – «Рух» і НРУ – Рух. Якщо я сказав, що Шевчук, Гладиш і ще дехто – дурні, з...

Прапор над Воскресінцями сколихнув усе Прикарпаття та велика повінь на заході країни

11.V.1989. Вчора я виступав у школі № 11. Кликali й до обкому. Лихачова на мене написала в ЦК КПРС члену Політбюро Чебрикову, щоб мене поставили на місце і захистили її від нападок націоналістів. Новицький розповів про це Зелякові, а Зеляк сказав...

1 травня 1989 року: на новому переговорному пункті хтось вивісив жовто-блакитний прапор

1.V.1989. Співпав Великдень з Першотравнем. Учора ввечері і сьогодні до полудня злива з грозою. Гримить, ллє. Я жінку з дітьми відіслав до Грушки, а сам пишу. Сьогодні ходив на демонстрацію. Всі помокли, порозбігалися. Я теж почвалав додому під дощем. х х...

1989 рік: коли ти виступаєш за перебудову, за соціальну справедливість, за мову, тобі тут же наклеюють ярлик націоналіста або екстреміста

23.IV.1989. Ми в селі. Тут так гарно. Виспалися так, як ніколи. Вночі падав дощ, а ранок імлісто-сонячний із зозулями, синицями, шпаками й дроздами, півні кукурікають, і десь ворона каркає. Коза народила троє козенят (дві кізочки і цапок), кролиця – кроленят, а...

Квітень 1989: Середня Азія, Кавказ, Прибалтика, Молдавія, Білорусія – всі шумлять

10.IV.1989. Передали по радіо вранці, що в Грузії, в Тбілісі, перед урядовим будинком був величезний багатотисячний мітинг. Проти людей кинули міліцію, війська, КДБ. Пишуть, що 16 осіб задушили, багато є поранених і т.д. Грузія, Абхазія добиваються самовизначення й від'єднання від...

Початок квітня 1989 року: "створення Товариства української мови — боротьба"

2.IV.1989. Ми з Грабовецьким ходили по місту, потім сиділи в Спілці, аж надійшов Шатохін з листом на захист Попова, який сидить уже 8 діб за дрібне хуліганство. Під час виборів гриміла музика на виборчій ділянці в гуртожитку. Він просив...

Березень 1989: "гидке переслідування народорухівців"

22.III.1989 Другий тиждень маринують мій матеріал про утиски щодо створення осередків Товариства української мови. Вчора півдня боровся за кожну українську книжку. Книгарі замовляють Пікулів, а не кращих письменників. Жартома кинув одній, що недорозвинуті замовники, то це переросло в образу. Ввечері виступав перед...

Друга декада березня 1989: Як росіянин Дубінін вимагав повернути українську церкву народіві, а євреї створили своє товариство

16.III.1989. Учора виступав на "Карпатпресмаші". Створювали Товариство української мови. Уже маємо кілька десятків осередків. Щодня десь створюють осередки, всюди запрошують, але вже сил нема всюди побувати. Вчорашній день був святом. Молоді інженери вдало підготували доповідь і виступи, редактор газети про статут...

Перша половина березня 1989 року: Шевченківські дні і становлення РУХу

1.III.1989. Меморіальний музей-гауптвахта Тараса Шевченка. (Короткі записи!). 2.III.1989. На Орськ дорога, сонце світить нам, і холод -9*С. (Короткі

записи, запис фольклору!). 3.ІІІ.1989. Ночували в Беляєвці. Тут же й виступали вчора в будинку культури. Дуже сильний вітер...

Створення Народного Руху України

11.ІІ.1989. Київ. Ніколи ще Україна не знала такої події. Створено не стільки Товариство, як Народний рух. Вся бюрократична машина на чолі із Щербицьким перелякана, й влади реальної майже нема. Навколо все не каламуть, а багно, в яке кинь каменем, навіть кола...

Початок лютого 1989 року: як компартійці провалили Збори з висунення Пушика у Кандидати

1.ІІ.1989. Учора вийшла перша серія телефільму про Тараса Шевченка. Вів її Вінграновський. Були кадри, відзняті нами в Казахстані. Той фільм, що я веду, буде п'ятим або й шостим. Учора знімалися для екологічної телепередачі. Вибрали обмілілу Бистрицю. Я підключив і Яремійчука. Для...

Як Прикарпаття агітувало за Пушика - народного депутата

21.І.1989. Їду до Боднарова. В радгоспі "Калуський" нове висунення. Правда, дозвіл дали вчора сполудня (міськком і міськвиконком Калуша), і не знаю, чи Бенько з Іванишиним підготувалися. ВИСУНЕННЯ Виявляється...

У партійній номенклатурі у січні 1989 року вчинився справжній переполох: громадські об'єднання вимагають висунення Пушика в Кандидати до Верховної Ради України

11.І.1989. У "Прикарпатській правді" добірка матеріалів, організована КДБ, про долинського Василя Січка, якого засудили за виступ на могилі Івасюка Володимира. В червні його критикували за різку діяльність. І ось тепер за те, що створює "Український християнсько-демократичний фронт"...

Я дуже боюсь, аби патріотизм не вилився у фанатизм

1.I.1989. Зустріли Новий рік удома, хоч збиралися до Яремійчуків або до Фіголів, та в Тараса були свої плани – йти з ватагою хлопців у місто після зустрічі Нового року, тому й ми залишилися вдома. Повечеряли, подивилися телепередачу, пішли до ялинки...

Чим закінчився 1988 рік?

22.XII.1988. Жінчині іменини – Анни Зачатія. Нічний морозець і вітер. Мені легше стало, бо вчора ввечері плюнув на усе, пішов до лазні, випарився, хлопці зробили масаж, обліпився перцовими пластирями і кашляю. Лесі доручив привітати маму, і з Павлом Добрянським побігли на...

Друга декада грудня 1988 року

12.XII.1988. Цілу добу паде дощ. У парку булькотить каналізація, і всі нечистоти пливуть у озера. Люди бурхливо обговорюють виступ Добрянського і падіння Соляника. Він зробив квартиру своєму синові, який залишився у місті після розподілу. На партконференції один з делегатів запитав...

Перша декада грудня 1988: підтримка постраждалих від землетрусу у Вірменії

1.XII.1988. Засідала наша приймальня. Після прийому нових кандидатів до Спілки з Опанасюком поїхали до «Веселки». Нас ввели до редакційної ради видавництва. Примусили виступити. Я говорив про те, що майже не видають фольклор, особливо легенди, ігри, пісні, казки, що треба видати все...

Поправки до Конституції СРСР, зросійщений театр та вимоги горбачовської Перебудови

20.XI.1988. У Києві назрівають великі події. Вчора ми провели прекрасний вечір коломийки. Організатор – товариство «Рух». Приїхав Роман Іваничук (він у сестри в Коломиї), Іван Малкович, делегація товариства Лева зі Львова. Будинок культури прибрали рушниками майстрині. Зала була переповнена, всі...

Для мене справжня велич – це самовіддана праця і любов до Батьківщини

11.XI.1988. Читав у «Правде» про чернівецьку трагедію. Коментар Чазова, міністра охорони здоров'я СРСР. Каже, що лисіють світлоокі, русяві й біляві, слабенькі діти віком до 14 років. Звалюють на кислотні дощі, які з талієм. Талій випробовували для стрижки овець. Та чи так...

Листопад 1988 р. Перша декада

01.XI.1988. Почалися задушні дні. Мали маму виписати з лікарні, і ми з братом понакупувували цукерок, квітів, я набрав своїх книжок і пороздаровували медперсоналу. А маму ще не виписали. В «Правде України» страшна публікація про невідому хворобу у Чернівцях, від якої діти...

Працівники зросійщених підприємств вимагають українізації (1)

11.X.1988. Сонячно і погідно, спав погано, бо сняться тяжкі сни, лізуть у голову всякі думки. Мати в лікарні, а теща повільно помирає. Жінка постійно плаче, аж жаль збирає, але нічим допомогти не можу. «Вже на Божій дорозі» - так говорили наші...

Жовтень 1988, перша декада

01.X.1988. Жовтень надворі. Вчительське свято. Діти до школи, жінка – до мами до села. А я задоволений, що вчора провітрили найвищий ешелон влади й повиганяли на пенсію. Тепер уже почнеться і в Україні чищення срачів. Невідомо ще, кого поставлять на місце...

Вересень 1988: "Переживаємо період, коли чорні сили вже озвіріли"

20.IX.1988 Одні поїхали на батьківщину Яновського, другі ще кудись, а ми в Красносілля. До нас підсів Братунь, бо їхали з телебачення й з ЦК Дроб'язко. Виступали Захар Гончарук, Володимир Бровченко, Братунь, Микола Литвин, Перепеляк. Про мене навмисне чи не навмисне забули...

Постанова про статус естонської мови як державної повинна вплинути на свідомість українців

11.IX.1988. Будівництво Чигиринської АЕС відмінено. В Естонії ЦК прийняв постанову про те, що естонська мова –державна мова республіки. Це велика перемога, яка не може не вплинути на свідомість українців. Через шість днів я повинен бути в Кіровограді на святі рідної...

Перша декада вересня 1988 року

1.IX.1988. Не спав, бо Леся температурила. Не хотів будити жінку (плаче, що в матері невиліковна хвороба, вчора серцевий приступ був), то сам зробив малій масаж, натер горілкою з оцтом і чорним перцем, червоною паприкою, напоїв чаєм з обліпихою, і...

Пушик: Я живу в країні, де брехня возведена до нечуваних висот, де говорять одне, а роблять інше

21.UIII.1988. Учора почався сезон полювання. І начальство на державних машинах поїхало стріляти качок, куликів, голубів... Та чи вибирають вони, в що стріляти? І Кахно опівночі приплив у білій "Волзі" з трофеями. Вже не заступник голови області, та пільги ті...

Є митці, в яких імпровізація сильніша, як реалізація задуманого твору

14.UIII.1988. Учора цілий день збиралося на дощ, а вночі били сильні громи й блискало. Нічна серпнева гроза була коротка, тепла. Вранці бігав парком.

Росте там посаджена мною вербичка з Чернечої гори, а прутики з Шевченкової верби мангишлацької я тримав у...

Серпень 1988: "почали думати й переоцінювати все не в хмільному чаді, а на світлі голови"

01.УІІІ.1988. Сонце. Спека. І навіть я згодився летіти з телевізійниками на Мангишлак? Нема квитків, я чекаю виклику в Івано-Франківську, а Скидан б'ється в Києві. Я добре вивчив біографію Т. Г. Шевченка, особливо знаю до дрібниць 10-річне заслання, а все решта засвоїв...

Як вперше голосно почали говорити, що "бандерівщина - опір сталінщини"

9.VІІ.1988 Спустили озеро. Після моїх виступів у пресі й по телебаченню, на зустрічах починають чистити його. Сьогодні вранці десятки рибалок бродили в каші — ловили коропи й карасі, що задихалися без води. Чорне болото, люди й риба, яку хапали жадібно й...

Початок липня 1988: партійна всесоюзна Конференція: боротьба нового зі старим; перебудова дійшла вже і до Франківська

1.VІІ.1988 У Москві проходить найбурхливіша за всю історію Радянського Союзу конференція. Ніколи ще не було такої гостроти, ніколи ще не транслювали по радіо й телебаченню так відкрито все. Навіть Громико, Соломенцеву, Афанасьєву й Арбатову сказали, що пора вже їм забиратися з...

Червень 1988 року: відгомін Чорнобильської трагедії, понищений Кобзар та повінь на Прикарпатті

1.VІ.1988 Випогоджується. Купив сестрі Олесі імпортні чоботи й учора возив на фабрику. Каже, що мама впала духом, почала говорити про смерть. Мушу поїхати й підбадьорити. Боюсь, аби не онко... Спробую ще покласти до лікарні на обстеження, хоч у селі вона під...

Травень 1988: україномовний Первомайський парад та "важка шапка Мономаха"

1.05.1988 Неділя. Дуже гарний день. Демонстрація. На нас з Павлом дивляться, як на чортів! - Украинская мова и мова! Надоело уже! – обурювався Карпенко з обкому, сусід Павлів. – Мушкетик тоже постоянно об этом же! Я дивився демонстрацію з Києва і радів...

Квітень 1988 року: як Пушик розмовлял англійською, змова проти Горбачова та провінційні підкилимні ігри

1.04.1988 Добрянського кличуть до обкому. Театрали підняли бучу після наших зборів про русифікацію. Іваницький договорився до того, що театр наш має ставити вистави не лише російською, а й англійською. Я кілька разів телефонував керівництву театру від імені англійця, що начебто гостює тут...

Березень 1988 р.

01.ІІІ.1988 З опівночі падав сніг. Біло, гарно. Бігаю до матері в лікарню. З шевченківськими вечорами ціла проблема. Шкодять і шкодять, як тільки можуть. На Ганущака накинулися за статтю-звіт про наші збори. В театрі здійнялася буря. Вчора попередив мене полковник міліції Виноградник...

Лютий 1988 року: реабілітований Грушевський, отруєний Дністер і як стати знаменитим завдяки телебаченню

02.02.1988 Учора був прекрасний зимовий день. Вітри вщухли, небо вичистилося, і сонце сяяло над білими кучугурами. Я передав до Львова, у «Жовтень», купу фотографій для ілюстрації «Галицької брами», був у Спілці, в педінституті, в школі. Почав Тарас зразково вчитися, але старання...

Січень 1988: До кінця 2-го тисячоліття залишилося 12 років, і ці літа будуть буремними

Відтепер Щоденники Степана Пушика плануємо подавати у хронологічній послідовності, починаючи з січня 1988 року. Саме з цього періоду у видавництві Місто НВ готується до друку Пушиків життєпис – адже у ті часи закладалися великі зміни в Україні, зумовлені смертями генсеків...

Росте інакше покоління українців, яке ніколи не піде в рабство до Москви
2 серпня 2018 р. День подібний до учорашнього: сонце бредє в імлі. Спав мало. Ліками прагну допомогти своєму організмові, але ефект малий. Утік на балкон, у тишу під дубом. Надзвичайно буйна зелень, якої не бачили ми десятки літ. Не бачили...

29 липня 2018: Сьогодні я почуваюся здоровішим, але це не той Степан Пушик, що був молодим (1)

22 липня 2018 р. ...Я не можу знайти причини, чому й за що вдарила доля мене на такий тривалий час. Здавалося б, що успіх за успіхом, що і родині, і друзям, і чужим людям робив добре, але тяжка заздрість людська впала...

Останні дні життя Степана Григоровича (2)

З усієї величезної творчої спадщини Степана Пушика – українського письменника, лауреата Шевченківської премії, фольклориста, професора, громадського діяча на зламі тисячоліть окремою планетою «пливуть» у віки його Щоденники. Попри усю його зайнятість цей невтомний чоловік щоденно упродовж більш як 50-ти років...